

ØKONOMISK UDSATTE PENSIONISTER

LEVEVILKÅR BLANDT ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE PENSIONISTER

16:09

ANNA AMILON
ANDERS GADE JEPPESEN

16:09

ØKONOMISK UDSATTE PENSIONISTER

LEVEVILKÅR BLANDT ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE
PENSIONISTER

ANNA AMILON
ANDERS GADE JEPPESEN

KØBENHAVN 2016
SFI – DET NATIONALE FORSKNINGSCENTER FOR VELFÆRD

ØKONOMISK UDSATTE PENSIONISTER. LEVEVILKÅR BLANDT ØKONOMISK
DÅRLIGT STILLEDE PENSIONISTER

Afdelingsleder: Kræn Blume Jensen
Afdelingen for socialpolitik og velfærd

Undersøgelsens følgegruppe:

Claus Blendstrup, Ældre Sagen

Niels Henning Bjørn, De Økonomiske Råd

Michael Jørgensen, ATP

Torben Hede, Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering

Bent Nielsen, Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering

Jonas Schytz Juul, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd

ISSN: 1396-1810

ISBN: 978-87-7119-365-7

e-ISBN: 978-87-7119-366-4

Layout: Hedda Bank

Forsidefoto: Colourbox

Oplag: 300

Tryk: Rosendahls a/s

© 2016 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Hertuf Trolles Gade 11

1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

INDHOLD

	FORORD	7
1	SAMMENFATNING	9
	Introduktion	9
	Hvad mener vi med "økonomisk dårligt stillet"?	10
	Få er økonomisk dårligt stillede	11
	Økonomisk dårligt stillet eller ej – folkepensionen er stadigvæk den vigtigste indkomstkilde	12
	Hvem er de økonomisk dårligt stillede?	12
	Udvikling i økonomisk ulighed over tid	13
	Mere går til mad – mindre til luksus	14
	Er lavere forbrug et tegn på afsavn?	14
	Konklusion	15
2	DET DANSKE PENSIONSSYSTEM SET FRA ET FATTIGDOMSPERSPEKTIV	17

	Introduktion	17
	Det danske pensionssystem	18
	Offentlige tillæg til pensionen	22
3	DATAKILDER OG OPGØRELSESMETODER	25
	Typer af datakilder	25
	Pensionsformuedata	27
4	DEFINITION OG AFGRÆNSNING AF DE ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE	29
	Introduktion	29
	Formål med og betydning af ækvivalerede indkomster	31
	Definition af økonomisk dårligt stillede pensionister	32
	Forskelle i beregningsgrundlag	33
	Betydning af forskellige kriterier	34
5	ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE – UDVIKLINGEN I PERIODEN 2000-2013	37
	Introduktion	37
	Udvikling i medianindkomsten	40
	Udviklingen i andelen af økonomisk dårligt stillede 68+-årige i perioden 2000-2013	41
	Sammenhæng mellem indkomst, formue og andelen af økonomisk dårligt stillede	42
	Formuesammensætning	44
	Pensionsudbetalingernes sammensætning	46
6	BESKRIVELSE AF DE ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE	51
	Introduktion	51
	Økonomisk dårligt stillede ældre og køn	51

	Økonomisk dårligt stillede ældre og etnicitet	53
	Økonomisk dårligt stillede ældre og uddannelsesniveau	55
	Økonomisk dårligt stillede ældre og familiesammensætning	58
	Økonomisk dårligt stillede 68+-årige og alder	61
	Brøkpensionister	62
7	FORHOLD, DER PÅVIRKER SANDSYNLIGHEDEN FOR AT VÆRE ØKONOMISK DÅRLIGT STILLET I ALDERDOMMEN	65
	Introduktion	65
	En statistisk model	65
8	ULIGHEDSMÅL	71
	Introduktion	71
	Indkomstgabet i gruppen af økonomisk dårligt stillede ældre	72
	Fattigdomsgabet i gruppen af økonomisk dårligt stillede ældre	73
	Udvikling i Gini-koefficienten	74
9	ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRES FORBRUG	77
	Basalt forbrug	78
	Fritidsrelateret forbrug	79
	Forbrug af sundhedsydelser	80
10	DE 68+-ÅRIGES EGNE VURDERINGER AF DERES LEVEVILKÅR	83
	Indkomst og fritidsaktiviteter	84
	Indkomst og økonomisk støtte	85
	Indkomst og hjemmehjælp	86
	Indkomst og forventet levetid	87
	LITTERATUR	91

FORORD

Det danske pensionssystem har flere formål. Det skal bl.a. beskytte de ældre mod fattigdom, men det skal også give borgerne incitament til at arbejde så meget og så længe som muligt. Siden Fælleserklæringen, som blev indgået i 1987, er lønmodtagernes indbetalinger til arbejdsmarkedspensioner steget væsentligt, hvilket har styrket sammenhængen mellem arbejdsliv og pensionsindkomst for brede grupper i samfundet. I dag er få pensionister økonomisk dårligt stillede, men der er stadigvæk grupper i det danske samfund, som har meget lave pensionsindkomster. Denne rapport undersøger forskellige aspekter af økonomisk dårligt stillede pensionisters levevilkår. Rapporten har til formål at identificere, hvilke grupper der har en forhøjet sandsynlighed for at være økonomisk dårligt stillede i alderdommen, samt at undersøge, hvilke konsekvenser det har for forbrug og levevilkår at være økonomisk dårligt stillet i alderdommen.

Det danske pensionssystem er blevet reformeret i løbet af de seneste årtier, fx er arbejdsmarkedspensionsindbetalingerne steget, og folkepensionsalderen er blevet koblet til forventet levetid. Disse reformer kommer til at have stor indflydelse på fremtidens pensionister, men har kun i mindre grad, eller slet ikke, indflydelse på de nuværende pensionisters situation. De nuværende pensionisters situation afspejler dermed i høj grad konsekvenserne af pensionssystemet som det så ud, mens de nuværende pensionister var i den erhvervsaktive alder, og den kan derfor

kun i mindre grad anvendes til at forudsige de fremtidlige pensionisters situation.

I forbindelse med undersøgelsen har der været nedsat en følge-gruppe, og medlemmerne takkes alle for betydningsfulde bidrag til rap-porten. Seniorchef Michael Jørgensen fra ATP har været referee på rap-porten, og en særlig tak rettes til ham.

Rapporten er udarbejdet af seniorforsker cand.oecon., ph.d. Anna Amilon, som også har været projektleder på undersøgelsen, samt tidli-gere videnskabelig assistent cand.oecon. Anders Gade Jeppesen.

Undersøgelsen er finansieret og iværksat på foranledning af da-værende Social-, Børne- og Integrationsministeriet.

København, april 2016

AGI CSONKA

SAMMENFATNING

INTRODUKTION

Det danske pensionssystem har flere formål. Det skal bl.a. beskytte de ældre mod fattigdom – uanset deres arbejdsmarkedshistorik eller andre forhold. Men det skal også give borgerne incitament til at arbejde så meget og så længe som muligt. Siden Fælleserklæringen, som blev indgået i 1987, er lønmodtagernes indbetalinger til arbejdsmarkedspensioner steget væsentligt, hvilket har styrket sammenhængen mellem arbejdsliv og pensionsindkomst for brede grupper i samfundet. Derudover er pensionsdækningen for grupper, der står permanent eller midlertidigt uden for arbejdsmarkedet, som fx arbejdsløse eller førtidspensionister, blevet forbedret. Men der er stadigvæk grupper, som risikerer at få meget lave indkomster i alderdommen. Et eksempel på en sådan gruppe er indvandrere, som dels tit har en forholdsvis begrænset tilknytning til arbejdsmarkedet i den erhvervsaktive alder (hvilket resulterer i lave opsparinger i arbejdsmarkedspensioner), og som dels sjældent har boet i Danmark i de 40 år fra 15-65-årsalderen, som kræves for at være berettiget til fuld folkepension, og som derfor kun modtager brøkpension.

Denne rapport har til formål at undersøge, hvilke personer der har de højeste risici for at være økonomisk dårligt stillede i alderdommen. Derudover giver rapporten et indblik i de økonomisk dårligt stillede ældres levevilkår, herunder deres indkomstsammensætning og deres forbrug i forhold til andre grupper i samfundet. Rapporten undersøger situationen for personer, der var 68 år eller ældre i 2000-2013. Disse personer udgjorde hhv. 12,3 og 13,9 pct. af danskerne i starten hhv. i slutningen af perioden. Det er dermed en stor, og voksende, andel af den danske befolkning, som udgør grundlaget for analyserne i denne rapport, og det er derfor centralt at undersøge deres økonomiske situation og levevilkår. De nuværende 68+-åriges situation afspejler dog i høj grad konsekvenserne af de regler for pensionsopsparing mv., som var aktuelle, mens de 68+-årige var i den erhvervsaktive alder. Pga. de reformer, som det danske pensionssystem har gennemgået i løbet af de seneste årtier (fx opbyggelsen af arbejdsmarkedspensionerne og koblingen mellem folkepensionsalder og gennemsnitlig forventet levetid), er det ikke sikkert, at de forhold, som vi beskriver her, vil gøre sig gældende også for fremtidens pensionister. Man skal derfor være forsigtig med at udtale sig om de fremtidige pensionisters situation på basis af rapportens konklusioner.

Rapporten baserer sig på kvantitative analyser af danske registerdata samt data fra bl.a. Ældredatabasen og Forbrugsundersøgelsen. Undersøgelsens datagrundlag bliver beskrevet i flere detaljer i kapitel 3.

HVAD MENER VI MED "ØKONOMISK DÅRLIGT STILLET"?

I denne rapport tager vi udgangspunkt i den fattigdomsdefinition, som ekspertudvalget om fattigdom (kaldet "Fattigdomskommissionen" i denne rapport) offentliggjorde i 2013 i rapporten *En dansk fattigdomsgrænse – analyser og forslag til opgørelsesmetoder*. Definitionen bliver forklaret i flere detaljer i kapitel 4, men de vigtigste aspekter er, at en person, som modtager mindre end 50 pct. af den disponible, ækvivalerede medianindkomst tre år i træk, samt har en formue på under 100.000 kr., defineres som fattig. Denne fattigdomsdefinition bliver siden 2015 ikke længere brugt af regeringen. På trods af det har vi fundet det hensigtsmæssigt at benytte denne tilgang til at definere de økonomisk dårligt stillede ældre ud fra, bl.a. fordi denne fattigdomsdefinition både inkluderer formue og

indkomst samt tager højde for familiesituation og historisk økonomiske forhold (fra tre år tilbage). De personer, som er økonomisk dårligt stillede i forhold til Fattigdomskommissionens definition, betegnes i denne rapport som ”gruppe A”.

Det er dog svært at sætte en objektiv grænse for, hvornår en person skal defineres som økonomisk dårligt stillet. For eksempel benytter EU en grænse på 60 pct. af medianindkomsten i sin definition af personer, der er i ”risiko for fattigdom”. For at tage højde for, at fattigdom kan defineres på forskellige måder, arbejder vi også med en alternativ fattigdomsdefinition i denne rapport. Denne bliver også beskrevet i flere detaljer i kapitel 4, men de vigtigste aspekter af denne definition er, at en person, som modtager mindre end 60 pct. af medianindkomsten i ét år samt har en formue på under 100.000 kr. pr. voksen i husstanden, bliver defineret som fattig. De personer, som er fattige i forhold til denne definition, betegnes i denne rapport som ”gruppe B”. I denne rapport bliver en person, som er enten i gruppe A eller i gruppe B (eller i begge grupper), betegnet som ”økonomisk dårligt stillet”.

Vi fokuserer i rapporten på personer, som er 68 år eller ældre. Grunden er, at folkepensionsalderen har været enten 65 eller 67 år for de kohorter, som er med i datagrundlaget. For at sikre, at vi ikke blander folkepensionister med erhvervsaktive i analyserne, fokuserer vi på personer, som er 68 år eller ældre (disse personer bliver betegnet ”de 68+-årige”).

FÅ ER ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE

Vi undersøger udviklingen i andelen af økonomisk dårligt stillede fra 2000-2013. Da begge vores definitioner af økonomisk dårligt stillede tager udgangspunkt i medianindkomsten, får eventuelle fluktuationer i medianindkomsten betydning for andelen af økonomisk dårligt stillede. Andelen af personer i gruppe A er steget fra ca. 0,3 pct. i starten af perioden til ca. 0,5 pct. i slutningen af perioden. Som tidligere nævnt kan de lave andele forklares ved, at (stort set) kun personer, der ikke modtager fuld folkepension (såkaldte ”brøkpensionister”) havner i gruppe A. Andelen af personer i gruppe B fluktuerer omkring 4 pct. over hele perioden. Overordnet set er andelen af 68+-årige, der er økonomisk dårligt stillede,

altså forholdsvist lav. Andelen af personer i gruppe A er voksende, mens man ikke kan se en tydelig tendens for gruppe B.

ØKONOMISK DÅRLIGT STILLET ELLER EJ – FOLKEPENSIONEN ER STADIGVÆK DEN VIGTIGTSTE INDKOMSTKILDE

Analyserne viser, at folkepensionen er den vigtigste indkomstkilde for de 68+-årige, uanset om de er økonomisk dårligt stillede eller ej. Imens folkepensionen udgør ca. 64 pct. af indkomsten for den samlede gruppe af 68+-årige, udgør den ca. 70 pct. af indkomsten for de økonomisk dårligt stillede i gruppe B.

Arbejdsmarkeds- og private pensioner har fået endnu større betydning i perioden 2000-2013. Dette gælder for både de økonomisk dårligt stillede og for 68+-årige generelt. Udviklingen går dog langsommere for de økonomisk dårligt stillede end for den samlede gruppe af 68+-årige. Der er dermed risiko for, at afstanden mellem de økonomisk dårligt stillede ældre og øvrige ældre kommer til at vokse i fremtiden.

Boligydelsen har meget stor betydning for personer i gruppe A – i 2013 udgjorde boligydelsen 21 pct. af indkomsten for denne gruppe, mens den kun udgjorde 6 pct. for de 68+-årige i alt. Ældrechecken udgør omtrent 5 pct. af indkomsten for de økonomisk dårligt stillede, men kun 2 pct. for aldersgruppen samlet set.

HVEM ER DE ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE?

Vi har undersøgt, hvilke grupper i samfundet der er overrepræsenterede i gruppe A hhv. gruppe B, dvs. hvilke personer der har højest risiko for at være økonomisk dårligt stillede i alderdommen, og analyserne byder på få overraskelser. Indvandrere, især fra ikke-vestlige lande, er stærkt overrepræsenterede i begge grupper, og i særdeleshed i gruppe A – denne gruppe indeholder 42 gange flere ikke-vestlige indvandrere, end hvad man ville forvente, givet det totale antal af ikke-vestlige 68+-årige individer i Danmark. Kvinder samt personer med lavt eller uoplyst uddannelsesniveau er også overrepræsenterede blandt de økonomisk dårligt stille-

de, og det samme gælder for personer, der er ugifte eller har været skilt i mere end 10 år.

Regressionsmodeller, som estimerer de forskellige variabelers separate påvirkning af sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet som 68+-årig, bekræfter billedet af, at det især er det at have ikke-vestlig baggrund, som har betydning. Således viser modellerne, at personer med ikke-vestlig baggrund har 41 pct. højere sandsynlighed for at være i gruppe A, hhv. 23 pct. højere sandsynlighed for at være i gruppe B, når vi tager højde for eventuelle forskelle i andre baggrundsvariable som fx køn, uddannelsesniveau, civilstatus, alder og erhvervs erfaring.

UDVIKLING I ØKONOMISK ULIGHED OVER TID

Udviklingen i antallet og andelen af økonomisk dårligt stillede ældre siger intet om fx eventuelle ændringer i indkomsterne hos personer, der er under grænseværdien for at defineres som økonomisk dårligt stillede. Vi har derfor beregnet tre forskellige ulighedsindikatorer samt udviklingen i dem fra 2000 til 2013 for at belyse flere aspekter af udviklingen for de økonomisk dårligt stillede ældre. Specifikt ser vi på *indkomstgabet*, *fattigdomsgabet* og *Gini-koefficienten*. De eksakte definitioner af disse mål fremgår af kapitel 8.

Kort fortalt måler *indkomstgabet* graden af fattigdom blandt de fattige. En stigning i dette mål betyder altså, at de dårligst stillede relativt set er blevet fattigere. Vores analyser viser dog, at dette mål er forholdsvis konstant over tid.

Fattigdomsgabet måler stort set det samme som indkomstgabet, men tager højde for andelen af økonomisk dårligt stillede. Det betyder, at en stigning i dette mål enten skyldes, at de økonomisk dårligt stillede er blevet relativt set fattigere, *eller* at andelen af økonomisk dårligt stillede er øget. For dette mål ser vi en stigning igennem højkonjunkturen frem til 2008. I denne periode stiger medianindkomsten og dermed fattigdomsgrænsen, hvorfor de 68+-åriges indkomster, som er relativt ukorrelerede med konjunkturen, i højere grad falder under denne grænse. Det forhold, at en større andel relativt set er økonomisk dårligt stillede pga. højkonjunkturen, kan altså forklare stigningen i dette mål frem til 2008. Efter højkonjunkturen ses en tydelig tilbagegang, og siden 2010 har fattigdomsgabet ligget forholdsvis konstant omkring 0,3 frem til 2013.

Gini-koefficienten måler graden af ulighed og er lavere blandt de 68+-årige end for befolkningen generelt – hvilket altså viser, at den økonomiske ulighed er mindre blandt de ældre end blandt de øvrige aldersgrupper. Gini-koefficienten for de 68+-årige har været forholdsvis konstant fra 2000 til 2013.

Samlet set viser analyserne af ulighedsindikatorerne dermed, at vi kun ser en stigning i årene op til 2008 for fattigdomsgabet, men en konstant udvikling for de øvrige indikatorer. Stigningen i fattigdomsgabet kan forklares af, at befolkningen generelt set blev rigere i højkonjunktursårene (medianindkomsterne voksede) og ikke af, at de økonomisk dårligt stillede pensionister blev fattigere.

MERE GÅR TIL MAD – MINDRE TIL LUKSUS

For at undersøge konsekvenserne af at være økonomisk dårligt stillet i alderdommen har vi sammenholdt forbruget blandt personer i gruppe B med øvrige grupper i samfundet med udgangspunkt i Danmarks Statistiks Forbrugsdatabase. I analyserne har vi fokuseret på den gennemsnitlige andel af det totale forbrug inden for forskellige varegrupper. Analyserne viser, at blandt de økonomisk dårligt stillede ligger en større andel af det samlede forbrug inden for fødevarer, drikkevarer, elektricitet og opvarmning, og en mindre andel ligger inden for fritidsudstyr, underholdning og rejser end for personer med højere gennemsnitlige indkomster. De økonomisk dårligt stillede har også et lavere sundhedsrelateret forbrug og bruger bl.a. mindre på briller og tandlægebesøg. Da vi ikke har grund til at tro, at de økonomisk dårligt stillede har et bedre helbred end øvrige 68+-årige, indikerer resultaterne, at de økonomisk dårligt stillede ikke har mulighed for at investere i deres helbred på lige fod med deres aldersfæller.

ER LAVERE FORBRUG ET TEGN PÅ AFSAVN?

Selv om analyserne på basis af Forbrugsdatabasen viste, at de økonomisk dårligt stillede har et lavere forbrug af en række goder end øvrige 68+-årige, kan analysen ikke skelne mellem forskelle i efterspørgsel og behov, og vi kan dermed ikke med sikkerhed konkludere, at grupper med et la-

vere forbrug rent faktisk oplever et reelt afsavn. Derfor analyserer vi data fra Ældredatabasen, hvor respondenterne bl.a. har givet deres subjektive vurderinger af egen økonomiske situation. Analyserne viser, at personerne med de laveste indkomster i ringere grad har råd til at invitere venner og familie, hhv. at deltage i fritidsaktiviteter. Derudover giver de mindre økonomisk støtte til deres børn og børnebørn, men modtager mere. Endelig er de mindre tilbøjelige til at vurdere, at de får den hjælp i hjemmet, som de har brug for, end personerne med de højeste indkomster er. Samlet set indikerer disse resultater, at de 68+-årige med de laveste indkomster i højere grad end deres aldersfæller faktisk oplever et reelt afsavn af forholdsvis basale, om end ikke livsnødvendige, goder.

KONKLUSION

Denne rapport viser, at relativt få af de 68+-årige er økonomisk dårligt stillede i Danmark i dag. Den økonomiske ulighed er også, overordnet set, lille blandt de 68+-årige. Væksten i opsparingsbaserede pensionsordninger, især arbejdsmarkedspensionerne, kan dog komme til at resultere i en mere markant polarisering blandt de ældre i fremtiden.

Analyserne viser, at personer med lav uddannelse, fraskilte samt personer, der har haft en lav tilknytning til arbejdsmarkedet, mens de var i den erhvervsaktive alder, har en højere sandsynlighed for at være økonomisk dårligt stillede end højtuddannede og gifte samt personer med høj tilknytning til arbejdsmarkedet. Men der er i særdeleshed én gruppe, som har en markant højere risiko for at være økonomisk dårligt stillet i alderdommen, og det er indvandrere fra ikke-vestlige lande. Denne gruppe har en 41 pct. højere sandsynlighed for at være i gruppe A, sammenholdt med etniske danskere, når vi tager højde for forskelle i civilstand, alder, uddannelsesniveau, arbejdsmarkedstilknytning mv. Den forhøjede risiko for at være økonomisk dårligt stillet blandt indvandrere fra ikke-vestlige lande kan forklares af, at størstedelen af indvandrerne fra ikke-vestlige lande kun modtager brøkpension.

Selv om folkepensionen er den vigtigste indkomstkilde for alle grupper af pensionister, så spiller boligydelsen en meget stor rolle for de økonomisk dårligt stillede 68+-årige. Blandt pensionisterne i gruppe A udgør den 21 pct. af den samlede indkomst.

Forskellene i forbrug og i pensionisternes egen vurdering af deres økonomiske situation mellem ældre med lave og ældre med høje indkomster indikerer, at de ældste med de laveste indkomster er i risiko for at opleve et reelt afsavn af basale, om end ikke livsnødvendige, goder.

DET DANSKE PENSIONSSYSTEM SET FRA ET FATTIGDOMSPERSPEKTIV

INTRODUKTION

De ældres disponible indkomster er steget markant mere end andre aldersgruppers indkomster gennem det seneste årti, og denne udvikling forventes at fortsætte i de kommende år i takt med, at udbetalinger fra private og arbejdsgiveradministrerede pensionsordninger stiger (Økonomi og Indenrigsministeriet, 2013). Gruppen af ældre er dog sammensat af personer med meget forskellige økonomiske udgangspunkter. Mens en stor gruppe af ældre er, og vil være, økonomisk velstillede, vil der fortsat være en gruppe ældre uden arbejdsmarkedspensionsordning eller privat pensionsordning eller anden øvrig formue. Det er især indvandrere samt personer, der har haft en ringe, eller slet ingen, tilknytning til arbejdsmarkedet, mens de var i den erhvervsaktive alder, såsom fx personer med lavt uddannelsesniveau, arbejdsløse og førtidspensionister, der risikerer at få meget lave indkomster som pensionister (Amilon, Rotger & Jeppesen, 2014). Selv om de ældres formuer i gennemsnit er øget gennem det seneste årti, er den primære indkomst for pensionister stadigvæk overførselsindkomst. Det drejer sig især om folkepension, men også om en række andre supplerende offentlige ydelser som fx ældre-

check, varme- og helbredstillæg, boligydelse mv., som man får adgang til, når man når folkepensionsalderen.

Som en baggrund for de fortsatte analyser giver vi i dette kapitel et overblik over det danske pensionssystem samt udviklingen af dette, fra Fælleserklæringen blev underskrevet i 1987 og frem til 2016, med fokus på offentlige ydelser, som har til formål at minimere risikoen for fattigdom blandt ældre.

DET DANSKE PENSIONSSYSTEM

Det danske pensionssystem består af tre såkaldte ”søjler”: offentlige pensioner (inklusive ATP), arbejdsmarkedspensioner (inklusive tjenestemandspensioner) og private pensioner.

FØRSTE SØJLE

Den vigtigste ordning under første søjle er folkepensionen, som er en universel, lovfastsat ydelse, dvs. at pensionen gives til alle borgere, der har boet tilstrækkeligt længe i Danmark. Folkepensionen blev indført i 1957 og er efterfølgende gennem årene blevet revideret (se fx Amilon, Bingley & Nielsen, 2008, for en oversigt). Folkepensionen er skattefinansieret og har som sit primære formål at undgå fattigdom i alderdommen ved at garantere en minimumspension. Siden 1964 består folkepensionen af et grundbeløb og et pensionstillæg, som aftrappes i forhold til indkomsten. *Grundbeløbet* er på 72.756 kr. og bliver sat ned ved indkomster fra personligt arbejde på mere end 310.000 kr. (2016-satser¹) om året ved siden af pensionen. Renter og udbetalinger fra andre pensioner tæller ikke med, når man opgør indkomsten, dvs. at det alene er arbejdsindkomsten, der medfører indtægtsregulering i grundbeløbet.² *Tillægget* er på 76.788 kr. om året for enlige og 37.632 kr. om året for gifte og samlevende, og det modregnes alle typer af personlig indkomst som fx anden pensionsindkomst, renter og arbejdsindkomster. Tillægget aftrappes ved en indtægt på 68.400 kr. om året for enlige hhv. ved 137.300 kr. for gifte og samlevende.

---

1. Alle satser i dette kapitel er hentet i den offentlige sektors portal borger.dk (11. januar 2016).

2. Siden den 1. juli 2004 er det muligt at opsætte pensionen, dvs. at udskyde folkepensionsudbetalingerne og fortsætte længere tid på arbejdsmarkedet, for til gengæld at blive belønnet med et procenttillæg til den normale folkepension, når man helt trækker sig tilbage (Amilon, Bingley & Nielsen, 2008).

Folkepensionsalderen er blevet justeret en række gange, siden folkepensionen blev indført. I starten var den 67 år for mænd og 62 år for kvinder, men den blev i 1984 hævet til 67 år for kvinder. I dette år afskaffede man også muligheden for at opsætte pensionen. Denne mulighed blev genindført i 2004 for at øge tilskyndelsen til at arbejde videre efter den normale folkepensionsalder. I samme år blev folkepensionsalderen sat ned til 65 år. I sammenhæng med *Velfærdsreformen* i 2006 besluttedes det dog, at folkepensionsalderen forhøjes gradvist med start fra 2024, så den vil være 67 år i 2027. *Tilbageføringsreformen* i 2011 medførte, at disse regler fremrykkedes med fem år, så folkepensionsalderen vil blive 67 år i 2022. Folketinget vil beslutte eventuelle stigninger i folkepensionsalderen hvert femte år med start fra 2015 og med 15 års varsel. I 2015 besluttede Folketinget, at folkepensionsalderen er 68 år for personer født den 1. januar 1963 eller senere (dvs. beslutningen i 2015 vedrører folkepensionsalderen i 2030) (Folketinget, 2015). Folkepensionsalderen vil være afhængig af udviklingen i den gennemsnitlige levetid, og hensigten er, at antallet af forventede år som folkepensionist skal holdes konstant for alle årgange.

Folkepensionens størrelse afgøres af antal år, man har været bosat i Danmark. For at få fuld folkepension skal man have været bosat i Danmark i 40 år mellem 15- og 65-årsalderen. Hvis man har været bosat i Danmark i kortere tid, reduceres folkepensionen til den brøk, der svarer til andelen af tid i Danmark. Fx modtager en person, der har boet i Danmark i 10 år mellem 15- og 65-årsalderen, en fjerdedel af folkepensionen. Den maksimale folkepension er 12.462 kr. om måneden for enlige og 9.199 kr. for gifte eller samlevende (2016-satser).

ATP er en opsparingsbaseret pension, men da den også har til formål at give personer på overførselsindkomster en pensionsdækning ud over folkepensionen, regnes den med i 1. søjle.³ Alle lønmodtagere i Danmark indbetaler til ATP (284 kr. pr. måned i 2016), og indbetalingen deles mellem arbejdstager (en tredjedel) og arbejdsgiver (to tredjedele).

For at sikre, at personer på overførselsindkomster ikke ville blive helt så økonomisk dårligt stillet, sammenlignet med personer i beskæftigelse, blev modtagere af offentlige overførselsindkomster omfattet af ATP-ordningen i 1990'erne. Siden 1993 har modtagere af arbejdsløshedsdagpenge og arbejdsmarkedsuddannelsesgodtgørelse samt modtage-

---

3 . <https://www.atp.dk/atp-som-administrator/pension-sikring/atp-livslang-pension> (17. februar 2016).

re af syge- og barselsdagpenge indbetalt til ATP (Jørgensen, 2007). Fra 1997 har disse grupper indbetalt dobbelt bidrag til ATP for at kompensere for det forhold, at der ikke optjenes arbejdsmarkedspension under fravær fra arbejdsmarkedet. I 1997 blev modtagere af kontanthjælp og revalideringsydelse også omfattet af ATP. Samtidig fik modtagere af førtidspension, efterløn fra en a-kasse samt delpension mulighed for – på frivillig basis – at betale bidrag til ATP. Fra den 1. januar 2003 blev indbetalingerne gjort obligatoriske for førtidspensionister på ny ordning. Ca. 90 pct. af aldersgruppen 18-59 år indbetaler i dag til ATP.

Fra 1. januar 2003 fik førtidspensionister også mulighed for at indbetale til den *supplerende arbejdsmarkedspension for førtidspensionister* (herafter forkortet SUPP). Formålet med at indføre ordningen var at sikre, at førtidspensionisterne, i lighed med de beskæftigede, får mere at leve for end folkepensionen og ATP den dag, de bliver folkepensionister. Ordningen gør det økonomisk fordelagtigt for (langt de fleste) førtidspensionister at spare op til pension. For hver krone den førtidspensionerede indbetaler til ordningen, lægger staten to kroner oveni.⁴ Selv om SUPP er en fordelagtig ordning, var kun ca. 46 pct. af førtidspensionisterne i Danmark tilsluttet ordningen i 2013. Det er især de mest ressourcerstærke førtidspensionister, dvs. førtidspensionister, der har et forholdsvis højt uddannelsesniveau, havde en høj løn før de blev førtidspensionister, har en høj anden pensionsopsparing, er gifte og er født i Danmark eller andre mere udviklede lande, der indbetaler til SUPP (Amilon, 2011).

ANDEN SØJLE

Anden søjle i det danske pensionssystem er opsparingsbaserede pensionsordninger, som er led i et ansættelsesforhold (dvs. arbejdsmarkedspensioner og tjenestemandspensioner).⁵ Nogle erhvervsgrupper, som fx tjenestemænd og ansatte i den finansielle sektor, har haft ansættelsesrelaterede pensionsordninger meget længe. I mange tilfælde daterer sådanne ordninger sig tilbage til midten af 1900-tallet. Fra slutningen af 1940'erne og frem blev der oprettet en række særlige pensionskasser eller pensionsordninger, især for ansatte i den offentlige sektor. I slutningen af 1960'erne var der oprettet pensionskasser for personer med videregående uddannelser og for en række grupper med korte og mellemlange ud-

---

4. I 2016 er satserne for ordningen 167 kr. for førtidspensionistens vedkommende og 335 kr. fra staten (det er ikke muligt at indbetale et lavere eller højere beløb) (borger.dk, 11. januar 2016).

5. Den *særlige pensionsordning* og den *midlertidige pensionsordning* er lovfastsatte, opsparingsbaserede ordninger og havner derfor mellem søjle et og to.

dannelser i den offentlige sektor. I slutningen af 1980'erne var cirka to tredjedele af de beskæftigede imidlertid fortsat uden supplerende pensionsdækning ud over ATP. Fælleserklæringen fra 1987 mellem den daværende regering og arbejdsmarkedets hovedorganisationer (arbejdsgiverorganisationen DA samt lønmodtagerorganisationerne LO, FTF og AC⁶) var startskuddet til indførelsen af arbejdsmarkedspensioner for langt de fleste beskæftigede. Disse arbejdsmarkedspensionsordninger blev realiseret via overenskomstsyste­met på det offentlige og det private arbejdsmarked i 1989 henholdsvis 1991. De aftalte bidrags­satser var dog i begyndelsen meget små, og først i 2009 er de kommet op på 12 pct. Arbejdsmarkedspensionssystemet vil derfor først være fuldt modnet på indbetalingssiden omkring år 2050, når alle dækkede lønmodtagere har haft mulighed for at indbetale mindst 12 pct. af deres indkomst i hele deres arbejdsliv.

Modningen af arbejdsmarkedspensionssystemet betyder, at især ufaglærte og faglærte vil have væsentligt større pensionsformuer og dækningsgrader i fremtiden end i dag (personer med videregående uddannelse og ansatte i den offentlige sektor har typisk været dækket af arbejdsmarkedspensioner i meget lang tid, dvs. at arbejdsmarkedspensionssystemet for denne gruppe allerede er modnet, og denne gruppe vil derfor ikke opleve den samme vækst i dækningsgrader og formue).

Der er dog nogle grupper, der slet ikke eller kun i ringe grad omfattes af arbejdsmarkedspensioner. Det gælder fx selvstændige, personer på overførselsindkomster, personer ansat i brancher med lav overenskomstdækning samt personer, der slet ikke er i beskæftigelse.

TREDJE SØJLE

Tredje søjle består af privattegnede, frivillige, opsparingsbaserede ordninger. Private pensionsopsparinger er dog forholdsvis sjældent forekommende for de økonomisk dårligt stillede ældre, som er i fokus i denne rapport. I analyserne behandler vi derfor ikke private pensioner og arbejdsmarkedspensioner separat, men vi ser på summen af dem.

---

6. Forkortelserne står for Dansk Arbejdsgiverforening (DA), Landsorganisationen i Danmark (LO), Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd (FTF), og Akademikernes Centralorganisation (AC).

OFFENTLIGE TILLÆG TIL PENSIONEN

Ud over folkepension kan pensionister med lave indtægter få forskellige supplerende ydelser som *ældrecheck*, *helbredstillæg*, *varmehjælp*, *boligyldelse* og *personligt tillæg*.⁷ Niveaet af ældrechecken og helbredstillægget afgøres af den personlige tillægsprocent samt formuen, niveaet af varmehjælpen afgøres kun af den personlige tillægsprocent, mens niveaet af det personlige tillæg afgøres ud fra en vurdering af de samlede økonomiske forhold.⁸ Dette bliver beskrevet i flere detaljer nedenfor.

PERSONLIG TILLÆGSPROCENT

Den personlige tillægsprocent bruges til at beregne, hvor meget den enkelte kan få i varmetillæg, ældrecheck og helbredstillæg. Hvis man har indtægter på mindre end 19.700 kr. (enlige) henholdsvis 39.000 kr. (gifte og samlevende) ved siden af folkepensionen og har en likvid formue på mindre end 82.600 kr. (alle tal er 2016-satser), er den personlige tillægsprocent 100.⁹ Den personlige tillægsprocent nedtrappes med 1 procent for hver 487 kr., man tjener ud over 19.700 kr. (983 kr. ud over 39.000 kr. for gifte og samlevende). Som folkepensionist har man dog ret til et særligt bundfradrag på 60.000 kr. (2016-sats) for indtægter fra personligt arbejde.

ÆLDRECHECK

Folkepensionister kan få op til 16.600 kr. pr. år (2016-sats) i ældrecheck. Der skal betales skat af beløbet. Størrelsen af ældrechecken afgøres af den personlige tillægsprocent og størrelsen af den likvide formue. Folkepensionister, der ikke har boet i Danmark i mindst 40 år fra de var 15 til 65 år, og derfor ikke modtager fuld folkepension, får deres ældrecheck sat tilsvarende ned.

---

7. Alle satser og beløbsgrænser i afsnittene nedenfor stammer fra den offentlige sektors portal borger.dk (11. januar 2016).

8. Ud over de supplerende ydelser, som diskuteres her, findes også andre ydelser målrettet personer i folkepensionsalderen. For eksempel kan folkepensionister få nedslag i ejendomsværdibeskatningen samt rabat til offentlige transportmidler og kulturtilbud. Se Økonomi- og Indenrigsministeriet (2013) for en mere detaljeret beskrivelse af disse ydelser samt antallet af modtagere. Helbredstillæg og personlige tillæg indgår ikke i Danmarks Statistiks indkomstmål og dermed heller ikke i vores analyser.

9. Personer, der har en likvid formue over grænsen på 82.600 kr., kan hverken få ældrecheck eller helbredstillæg. Varmetillægget påvirkes dog ikke.

HELBREDSTILLÆG

Økonomisk dårligt stillede folkepensionister kan søge om tilskud til udgifter, de har på grund af problemer med deres helbred. Helbredstillægget dækker op til 85 pct. af udgifterne til medicin, tandlæge, høreapparat, fysioterapi, fodterapi, psykologhjælp og kiropraktorbehandling, hvis der gives tilskud til behandlingen efter sundhedsloven. Det er også muligt at få tilskud til tandproteser, briller og fodbehandling, som man ikke kan få tilskud til efter sundhedsloven. Hvis den personlige tillægsprocent er lavere end 100, bliver andelen af udgifterne, der gives helbredstillæg for, tilsvarende nedsat. Helbredstillægget indgår ikke i beregningerne i denne rapport pga. manglende data.

VARMETILLÆG

Folkepensionister kan søge varmetillæg til at dække udgifter til opvarmning. Varmetillægget bliver beregnet ud fra, hvor stor varmeudgiften har været de seneste tre år, samt den personlige tillægsprocent. Varmetillæggets størrelse påvirkes dog ikke af formue.

BOLIGYDELSE

Boligydelserne er på maksimalt 45.120 kr. om året (2016)¹⁰ og beregnes ud fra husstandens indkomst og formue, huslejens størrelse, boligens størrelse og antallet af beboere (Økonomi og Indenrigsministeriet, 2013). Der skal ikke betales skat af boligydelserne.¹¹ For at gøre den sammenlignelig med øvrige indkomster har vi bruttoficeret boligydelserne i beregningerne med en skattesats på 37,5 pct.

PERSONLIGT TILLÆG

Folkepensionister, der er vanskeligt stillede økonomisk, kan søge kommunen om et personligt tillæg. Kommunen foretager en konkret vurdering af de samlede økonomiske forhold, når den vurderer, om den enkelte kan få et personligt tillæg. Der er ingen faste regler for det personlige tillægs størrelse, eller hvad et personligt tillæg kan gå til. Personlige tillæg indgår ikke i beregningerne i denne rapport pga. manglende data.

---

10. Dette loft gælder dog ikke for personer, der bor i ældre- og plejeboliger.

11. Personer under 65 år tildeles boligstøtte efter sikringsreglerne, mens personer over 64 år tildeles boligstøtte efter de mere gunstige ydelsesregler. Det betyder, at en folkepensionist kan få væsentligt større boligstøtte end en person under 65 år, der har den samme indkomst, husleje, boligstørrelse mv. Derudover gives varmetillæg også kun til personer over 64 år (Økonomi og Indenrigsministeriet, 2013).

ØVRIGE YDELSER MÅLRETTET PENSIONISTER

Ud over de tillæg og ydelser, som er nævnt ovenfor, kan folkepensionister også få et særligt børnetilskud, hvis de har hjemmeboende børn under 18 år. Derudover har personer over 64 år mulighed for at få et nedslag i ejendomsværdibeskatningen, og de kan have ret til indefrysning af ejendomsskatten (Økonomi og Indenrigsministeriet, 2013). Selv om disse ydelser gives til et forholdsvis stort antal folkepensionister, er de af mindre betydning for denne rapport, som fokuserer på økonomisk dårligt stillede ældre, der som oftest ikke ejer fast ejendom. Endelig har personer over 64 år ret til en række rabatter, fx til offentlige transportmidler og kulturtilbud, gratis influenzavaccination, befordringsgodtgørelse til læge mv., men da det ikke er muligt at undersøge, hvem der benytter sig af disse ydelser, ser vi bort fra dem i denne rapport.

DATAKILDER OG OPGØRELSESMETODER

TYPER AF DATAKILDER

I denne undersøgelse bruger vi fire typer af datakilder:

1. SFI's Ældre database
2. Danmark Statistiks Forbrugsundersøgelse
3. Registerdata fra Danmarks Statistiks forskerordning
4. Diverse pensionsformuedata.

Herunder:

- Pensionsformuedata indsamlet til Velfærdskommissionen
- Pensionsformue- og pensionsrettighedsdata udleveret af ATP
- Pensionsrettighedsoplysninger udleveret af Personalestyrelsen for tjenestemænd¹².

---

12. Personalestyrelsen er lagt ind under Moderniseringsstyrelsen, mens administrationen af tjenestemænd er lagt ind under statens administration.

ÆLDRE DATABASEN

SFI's Ældre database består af fire interviewrunder (1997, 2002, 2007 og 2012). Omtrent 6.000 respondenter af fødselskohorterne 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955 og 1960 er blevet interviewet. Ældre database er opbygget som et panel, dvs. at samme individ interviewes flere gange.

Ældre database dækker over flere områder. Der er informationer om fx ældres funktionsevne og velbefindende, levevilkår, livsstil og arbejdsforhold.¹³

I denne rapport anvender vi Ældre database til at undersøge de 68+-åriges subjektive vurderinger af en række levevilkårsforhold vedrørende forbrug, bl.a. brugen af hjemmehjælp.

FORBRUGSUNDERSØGELSEN

Danmarks Statistiks Forbrugsundersøgelse er en årlig stikprøveundersøgelse i årene 1994-2010 af ca. 0,1 pct. af Danmarks private husstande. Undersøgelsen opgøres på husstands niveau, og de deltagende husstande registrerer deres samlede forbrug af varer og tjenesteydelser i løbet af en 14-dages periode. Forbruget beregnes derefter som et årligt gennemsnit. Efter frafald varierer de årlige stikprøver fra 737 husstande til 1.473.

Forbrugsundersøgelsen giver meget detaljerede oplysninger om forbrug, og vi anvender den derfor til at undersøge, i hvilken grad forbruget for pensionisthusstande med meget lav indkomst adskiller sig fra forbruget for tilsvarende husstande med større indkomst.

REGISTERDATA

Registerdataene fra Danmarks Statistik dækker hele befolkningen for perioden 1990-2013 og inkluderer oplysninger om blandt andet forskellige typer af indkomster samt baggrundsoplysninger som fx alder, civilstand, uddannelsesniveau, køn, tidligere arbejdsmarkedstilknytning og herkomst.

---

13. Mere information om Ældre database findes på <http://www.sfi.dk/Default.aspx?ID=4985> (29. februar 2016).

PENSIONSFORMUEDATA

De pensionsformuedata, som vi anvender i denne rapport, stammer fra flere forskellige kilder. *Velfærdskommissionen* fik i forbindelse med udarbejdelsen af sin rapport (*Velfærdskommissionen*, 2006) indsamlet et datasæt med oplysninger om danskernes pensionsordninger i pengeinstitutter, tværgående pensionskasser og livforsikringselskaber i slutningen af 2003. Datasættet indeholder dermed fuldstændige oplysninger om formue i arbejdsgiveradministrerede og private pensionsordninger i slutningen af 2003.^{14,15}

Fra *ATP* har vi fået adgang til pensionsrettighedsdata over *ATP* og *SUPP*, og fra *Lønmodtagernes Dyrtidsfond (LD)* har vi fået udleveret data over *LD*-formuerne på individniveau i slutningen af 2003.

Vi har fået udleveret et datasæt fra *Personalestyrelsen* for tjenestemænd¹⁶ med oplysninger om tjenestemandsheder.

OPGØRELSE AF PENSIONSFORMUERNE

Det er vigtigt, at så stor en del af pensionsporteføljen som muligt indgår i beskrivelsen af pensionsformuerne, da vi ellers fx risikerer at definere personer som økonomisk dårligt stillede, selv om de har en formue over grænsen på 100.000 kr. Pensionsformueoplysningerne for den periode, som vi analyserer i denne rapport, er ikke tilgængelige i Danmarks Statistiks registre og bliver derfor beregnet ud fra andre indsamlede oplysninger. *SFI* har indsamlet og beregnet pensionsformuerne for de fleste af de ordninger, der har eksisteret i Danmark i vores analyseperiode 2000-2013. Nogle formuer er beregnet ud fra opgørelse af pensionsrettigheder, da der ikke findes et pensionsdepot – det gælder fx tjenestemandspensionerne og *ATP*. Den største type af ordninger (de fradragsberettigede ordninger – kapitalpensioner, ratepensioner og livrenter) har vi beregnet ud fra det bestandsdatasæt, som *Velfærdskommissionen* indsamlede i 2003. Disse data har vi kombineret med oplysninger om løbende ind- og udbetalinger, som findes tilgængelige via *Danmarks Statistik*. Vi har derefter opskaleret de beregnede formuer, så beregningerne passer med makrotallene. Det betyder, at vi implicit antager, at alle ordninger har den

---

14. Der mangler indberetninger for omkring 10 pct. af makroformuen, samt bonuspotentiale, som *DREAM* og *SFI* har imputeret (se *Jørgensen*, 2007).

15. Siden 2014 findes pensionsformuedata tilgængelige via *Danmarks Statistik*.

16. *Personalestyrelsen* er lagt ind under *Moderniseringsstyrelsen*, mens administrationen af tjenestemænd er lagt ind under statens administration.

samme forrentning, samt at alle individer har truffet de samme valg vedrørende forsikringer, ægtefælledekning mv. og har de samme omkostninger i forbindelse med disse. Selv om dette er stærke antagelser, har de sandsynligvis begrænset betydning for gruppen af økonomisk dårligt stillede ældre, som pr. definition har meget små formuer. Til Velfærdskommissionens data har vi adderet SP- og SUPP-formuer, som vi har fået oplyst fra ATP. Fra ATP har vi også fået oplyst ATP-rettigheder, og vi har beregnet formuer baseret på disse rettigheder og tilføjet dem til vores formuedata. For tjenestemænd har vi også beregnet formuer baseret på oplysninger om skalatrin og anciennitet og tilføjet dem til data.

DEFINITION OG AFGRÆNSNING AF DE ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE

INTRODUKTION

Denne rapport giver et indblik i de økonomisk dårligt stillede ældres levevilkår, herunder deres indkomstsammensætning og deres forbrug i forhold til andre grupper i samfundet. Udgangspunktet for definitionen af de økonomisk dårligt stillede ældre er den definition, som ekspertudvalget om fattigdom (kaldet ”Fattigdomskommissionen” i denne rapport) offentliggjorde i 2013 i rapporten *En dansk fattigdomsgrænse – analyser og forslag til opgørelsesmetoder* (Ekspertudvalg om fattigdom, 2013). Denne fattigdomsdefinition bliver ikke længere brugt af regeringen, men da den tager højde for en lang række centrale forhold for de ældres økonomiske situation, mener vi, at den stadigvæk er relevant at tage udgangspunkt i for at definere de økonomisk dårligt stillede ældre.

Fattigdomskommissionens definition tager højde for følgende forhold:

- at fattigdom ofte er noget, der er forbigående (få personer er fattige mange år i træk);

- at økonomien for den enkelte er tæt forbundet med familiens økonomi (der er stordriftsfordele ved at være i en familie);
- at en formue kan være en buffer imod en kortere periode med en lav indkomst (der bør derfor tages højde for formuer);
- at skattesystemet og det offentlige sikkerhedsnet til en vis grad forsøger at kompensere for en uventet indkomstnedgang (disponibel indkomst er mere retvisende for forbrugsmulighederne end bruttoindkomsten).

Fattigdomskommissionen definerede således økonomisk fattige som gruppen af personer, som opfylder følgende kriterier:

1. En disponibel indkomst, der i tre på hinanden følgende år er under 50 pct. af medianen for den disponible indkomst i befolkningen. Grænsen på 50 pct. af medianindkomsten er foreslået med baggrund i hensynet om at opnå en rimelig afgrænsning af fattigdomsgruppen, givet den relativt lige indkomstfordeling i Danmark, og fordi den underbygges af analyser af fattigdom ud fra den såkaldte budgetmetode.
2. Familiens nettoformue er under 100.000 kr. pr. voksen (2010-niveau).^{17,18}
3. Personen er ikke studerende eller deler husstand med studerende over 17 år.

Fattigdomskommissionens definition kan dog synes lidt snæver i forhold til gruppen af folkepensionister, bl.a. fordi alle de, der modtager fuld folkepension, pr. definition havner over fattigdomsgrænsen, da folkepensionen overstiger 50 pct. af medianindkomsten (forudsat at man, som vi, ækvivalerer på husstandsniveau – se næste afsnit). Vi ændrer derfor på nogle af Fattigdomskommissionens kriterier for at se, hvordan det påvirker størrelsen af gruppen af økonomisk dårligt stillede. Vi analyserer, hvad der sker med gruppen, når vi foretager følgende ændringer af kriterierne:

---

17. Vi følger Fattigdomskommissionens definition og tager udgangspunkt i en formuegrænse på 100.000 kr. pr. voksen. Formuegrænsen er dog forholdsvis lavt sat, set i relation til fx folkepensionens størrelse (149.544 kr. pr. år for enlige og 110.338 kr. pr. år for gifte eller samlevende, 2016-satser). Vi undersøger betydningen af formue i flere detaljer i kapitel 5.

18. Formuegrænsen justeres med lønindeks og var 108.266 kr. i 2013.

- Ændrer grænsen for den disponible indkomst til 60 pct. af medianen i stedet for 50 pct.
- Reducerer indkomstkra­vet fra en periode på tre år til ét år.

Økonomi- og Indenrigsministeriet, De Økonomiske Råd, EU, OECD samt flere andre benytter medianindkomstmetoden, og i danske undersøgelser anvendes oftest – i lighed med OECD – 50 pct. af medianindkomsten som mål for at definere, hvem der er økonomisk dårligt stillet (Ekspertudvalget om fattigdom, 2013). EU benytter ofte en grænse på 60 pct. af medianindkomsten i sin fattigdomsgrænse. EU benytter imidlertid her betegnelsen ”risiko for fattigdom” for at understrege, at der er usikkerhed forbundet med at konkludere ud fra denne grænse, om en person med en lav indkomst i ét år reelt er fattig. Heri ligger, at man ikke alene på baggrund af indkomst kan definere folk som fattige, men at lav indkomst kan gøre mennesker mere udsatte for at ende i fattigdom. Ændringen af indkomstgrænsen fra 50 til 60 pct. af medianen vil betyde, at personer, der ”kun” modtager folkepension, ældrecheck og ATP, vil nærme sig fattigdomsgrænsen, og dette er grunden til, at vi synes, at det er interessant at undersøge personer, der falder under 60 pct. af medianindkomsten, i flere detaljer. De Økonomiske Råd (2006) har vist, at en ændring af grænsen fra 50 til 60 pct. øgede andelen af personer, der faldt under grænsen fra 4,4 pct. til 8,9 pct. i deres opgørelser.

Reduktionen i perioden for indkomstkra­vet fra tre til ét år forventes ikke at have så stor betydning for størrelsen af gruppen af økonomisk dårligt stillede pensionister, fordi indkomsten blandt ældre normalt er mere stabil end blandt andre grupper – dog kan ophøret af ratepensioner samt ændringer i familiesammensætningen, fx ved dødsfald, have betydning i denne sammenhæng. Derudover kan tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet indebære, at færre er dårligt stillede det eller de første år som folkepensionister.

FORMÅL MED OG BETYDNING AF ÆKVIVALEREDE INDKOMSTER

Når en husstand består af mere end én person, opstår der stordriftsfordele, fordi udgifter til fx husleje, varme, elektricitet mv. deles af flere personer. I Danmark bliver der taget højde for disse stordriftsfordele i fol-

kepensionen, idet folkepensionens tillæg er cirka dobbelt så stort for enlige pensionister som for pensionister, som er gifte eller samlevende.

For at tage højde for de stordriftsfordele, som opstår, når et individ bor sammen med én eller flere personer, *ækvivalerer* vi alle indkomster, dvs. vi korrigerer indkomsterne for stordriftsfordele. Rent konkret indebærer ækvivaleringen, at alle voksne personer ud over den første person kun behøver en halv indkomst for at være lige så godt stillet, som hvis personen havde været enlig. Ækvivaleringen indebærer, at færre personer, som er en del af et par, bliver defineret som økonomisk dårligt stillede i forhold til, hvordan det havde været, hvis vi havde anvendt et individperspektiv. Fx viser ATP, at andelen af de 65-årige pensionister, som er økonomisk dårligt stillede (ud fra ATP's definition), er 16 pct., når indkomsten defineres fra et individperspektiv, men kun 3 pct., når indkomsten defineres ud fra et husstands- og ækvivaleringsperspektiv (ATP, 2015a). Vi følger Fattigdomskommissionen og anvender et husstandsperspektiv, dvs. ækvivalerer indkomsterne på husstandsniveau, i analyserne.

DEFINITION AF ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE PENSIONISTER

På basis af diskussionen ovenfor vil vi i denne rapport hovedsageligt benytte os af to definitioner af økonomisk dårligt stillede. De personer, der lever op til kriterierne i Fattigdomskommissionens definition, kalder vi ”gruppe A”, mens personer med en indkomst på under 60 pct. af medianindkomsten om året benævnes ”gruppe B”. For begge kategorier gælder det, at vi benytter Fattigdomskommissionens formuekriterium, der betyder, at individer i husstande med en samlet nettoformue på mere end 100.000 kr. (2010-niveau) pr. voksen i husstanden, ikke er med i nogen af grupperne. Tabel 4.1 giver en oversigt over vores definitioner.

TABEL 4.1

Kriterier for at være med i gruppe A hhv. gruppe B af økonomisk dårligt stillede.

Kriterier:	Gruppe A	Gruppe B
Indkomstgrænse	50 pct. af medianen	60 pct. af medianen
Antal år under indkomstgrænsen	3 år	1 år
Formuekriterium (100.000 kr. pr. voksen)	Ja	Ja
Udelader familier med studerende over 17 år	Ja	Ja

FORSKELLE I BEREGNINGSGRUNDLAG

Fattigdomskommissionen benyttede lovmodellens datagrundlag til beregning af antal personer, der er fattige ifølge dens definition. Vores beregninger sker på baggrund af data fra Danmarks Statistik, hvilke er anderledes defineret i forhold til indkomstvariable, definitionen af familie og flere andre af de variable, som vi benytter til at ekskludere personer fra beregningerne.

Tabel 4.2 viser, hvor mange personer der defineres som økonomisk fattige ifølge Fattigdomskommissionens beregninger på baggrund af data fra lovmodellen, samt ifølge SFI's beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistik. Det fremgår af tabel 4.2, at SFI's beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistik resulterer i 20,4 hhv. 31,6 pct. flere økonomisk dårligt stillede 65+-årige¹⁹ for gruppe A hhv. gruppe B. Til sammenligning finder Økonomi- og Indenrigsministeriet (OIM), at der i 2012 efter Fattigdomskommissionens definition er 47.500 fattige personer i alle aldre ved brug af data fra Danmarks Statistik. Dette svarer til 21 pct. flere end de 39.200 fattige personer i alle aldre, der findes ved brug af lovmodellen (Økonomi- og Indenrigsministeriet, 2014). Vi vurderer dermed, at vores opgørelse falder i tråd med OIM's beregninger.

19. Vi inkluderer alle 65+-årige i beregningerne i tabel 4.2 for at kunne sammenligne med Fattigdomskommissionens beregninger (som også baserer sig på de 65+-årige).

TABEL 4.2

65+-årige personer i gruppe A og gruppe B af økonomisk dårligt stillede. Særsklit for beregning på lovmodellens data og på data fra Danmarks Statistik, samt forskellen. Antal og procent.

Kriterier	Fattigdomskommissionens beregninger	SFI's beregninger	
	Antal	Antal	Afvigelse i pct.
Gruppe A 50 pct. af median i tre år, inkl. formuegrænse, ekskl. studerende	3.444	4.534	31,6
Gruppe B 60 pct. af median i ét år, inkl. formuegrænse, ekskl. studerende	24.597	29.609	20,4

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

BETYDNING AF FORSKELLIGE KRITERIER

Tabel 4.3 viser, hvor stor betydning de forskellige kriterier har for antal og andel af økonomisk dårligt stillede 68+-årige. I rækkerne A1-A6 benytter vi indkomsten i tre år (2011-2013), mens vi i rækkerne B1-B6 benytter indkomsten i ét år (2013). I rækkerne A1-A3 og B1-B3 benytter vi 50 pct. af medianindkomsten som indkomstgrænse, mens vi i rækkerne A4-A6 og B4-B6 benytter 60 pct. Desuden benytter vi os i rækkerne A1, A4, B1 og B4 udelukkende af indkomst for at definere antallet af økonomisk dårligt stillede, mens vi i de øvrige rækker desuden medtager formuekrav hhv. udelader husstande med studerende over 17 år. Det ses dog af tabellen, at dette sidstnævnte kriterium stort set er irrelevant for målgruppen i denne rapport, som jo meget sjældent har hjemmeboende børn (antallet af økonomisk dårligt stillede personer er stort set uforandret ved introduktionen af kriteriet).

Række A1 i tabel 4.3 viser antal og andel af de 68+-årige, som tjente under 50 pct. af medianindkomsten tre år i træk. Det fremgår, at dette gælder for kun 0,7 pct. af de 68+-årige i beregningsgrundlaget.²⁰ Det lave tal skyldes, at folkepensionen i sig selv udgør mere end 50 pct. af medianindkomsten, hvorfor denne definition kun fanger den meget marginale gruppe af de 68+-årige, der kun modtager begrænset folkepension (brøkpension). Hvis vi desuden medtager formuegrænsen på

20. Beregningsgrundlaget bliver nærmere defineret i starten af kapitel 5. Kort fortalt ekskluderes dog husstande med manglende disponibel indkomst, husstande, hvor mindst én person er begrænset skattepligtig, samt husstande, hvor mindst én person blev enke(mand) i løbet af året.

100.000 kr. pr. voksen i husstanden, falder andelen lidt til 0,5 pct. (række A2). Række A3 viser andel og antal af personer, som opfylder Fattigdomskommissionens definition, hvor vi altså ud over de tidligere pålagte indkomst- og formuegrænser desuden har fjernet husstande med studerende over 17 år. Som tidligere noteret har dette sidstnævnte kriterium en begrænset effekt på målgruppen, og andelen af personer i målgruppen er stadigvæk 0,5 pct. eller 4.234 personer (række A3).

I række A4 undersøger vi, hvad der sker, hvis vi i stedet definerer grænseværdien for den ækvivalerede disponible indkomst som 60 pct. af medianindkomsten. Dette medfører en kraftig stigning i antallet og andelen af berørte 68+-årige, som nu er 35.969 individer, hvilket svarer til 4,5 pct. af beregningsgrundlaget. Personer med en lav indkomst som pensionist, men med en stor opsparet formue, vil formentlig af de færreste blive karakteriseret som værende økonomisk dårligt stillede. Formuekravet er også meget væsentligt for denne gruppe og fører til, at antallet af økonomisk dårligt stillede reduceres til 20.414 personer eller 2,5 pct. af beregningsgrundlaget (række A5). Som i den tidligere beregning er betydningen af at fjerne familier med hjemmeboende studerende over 17 år marginal (række A6).

Hvis vi i stedet definerer personer, der falder under indkomstgrænsen i ét år (i stedet for tre år), som økonomisk dårligt stillede, stiger antallet af økonomisk dårligt stillede selvsagt, selv om indkomsten for pensionister typisk ikke fluktuerer lige så meget, som det er tilfældet for personer i den erhvervsaktive alder, der i højere grad falder ind og ud af arbejdsmarkedet. Indkomsten for pensionister er typisk relativt konstant over tid eller faldende, eksempelvis ved udløb af udbetaling af ratepension. Et treårigt indkomstkrav ville for pensionister derfor i højere grad *udskyde* den enkelte persons status som økonomisk dårligt stillet, end den ville ændre, *hvem* der får denne status.

Række B1 viser, at omtrent 12.976 68+-årige, eller 1,6 pct. af beregningsgrundlaget, havde en indkomst under 50 pct. af medianen i 2013. Når vi introducerer formuekriteriet, falder disse tal til hhv. 6.941 68+-årige og 0,9 pct. af beregningsgrundlaget (række B2). Som tidligere har eksklusion af familier med hjemmeboende, studerende børn over 17 år begrænset betydning. Når vi sætter 60 pct. af medianen som indkomstgrænse (række B4), stiger antal og andel af økonomisk dårligt stillede væsentligt til 56.797 68+-årige (7,0 pct. af beregningsgrundlaget). Når formuekravet introduceres, halveres antallet og andelen af økonomisk dår-

ligt stillede (række B5). Række B6 viser definitionen af personer i gruppe B. Som tidligere har introduktionen af kriteriet at ekskludere familier med hjemmeboende studerende over 17 år begrænset betydning for målgruppen. 28.280 68+-årige, 3,5 pct. af beregningsgrundlaget, er økonomisk dårligt stillede ifølge gruppe B-definitionen.

Konklusionen af gennemgangen i tabel 4.3 er dermed, at medianindkomstgrænsen (50 pct. eller 60 pct.) har størst betydning for, hvor mange 68+-årige der bliver defineret som økonomisk dårligt stillede. Formuegrænsen samt antal af år, som indkomsten skal være lav (ét eller tre år), har også stor betydning for antallet af økonomisk dårligt stillede – selv om det varierer, hvilket kriterium der har størst betydning. Kriteriet at ekskludere familier med hjemmeboende studerende har marginal betydning.

TABEL 4.3

Antallet og andelen af 68+-årige personer med 50 pct. hhv. 60 pct. af medianindkomsten i 2013. Særskilt for forskellige definitioner. Antal og procent.

		68+-årige	
		Andel af beregningsgrundlaget, pct. ¹	
<i>Lav indkomst i tre år:</i>			
A1	50 pct. af median	5.995	0,74
A2	50 pct. af median, inkl. formuegrænse	4.247	0,53
A3	50 pct. af median, inkl. formuegrænse, ekskl. studerende – gruppe A	4.234	0,52
A4	60 pct. af median	35.969	4,46
A5	60 pct. af median, inkl. formuegrænse	20.414	2,53
A6	60 pct. af median, inkl. formuegrænse, ekskl. studerende	20.356	2,52
<i>Lav indkomst i ét år:</i>			
B1	50 pct. af median	12.976	1,61
B2	50 pct. af median, inkl. formuegrænse	6.941	0,86
B3	50 pct. af median, inkl. formuegrænse, ekskl. studerende	6.904	0,86
B4	60 pct. af median	56.797	7,04
B5	60 pct. af median, inkl. formuegrænse	28.383	3,52
B6	60 pct. af median, inkl. formuegrænse, ekskl. studerende – gruppe B	28.280	3,50

1. Beregningsgrundlaget ekskluderer husstande med manglende disponibel indkomst, husstande, hvor mindst én person er begrænset skattepligtig, samt husstande, hvor mindst én person blev enke(mand) i løbet af året.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE – UDVIKLINGEN I PERIODEN 2000-2013

INTRODUKTION

I dette afsnit analyserer vi, hvordan antallet af økonomisk dårligt stillede ældre, i gruppe A hhv. gruppe B, ændrer sig over tid. Vi fokuserer på personer, der er 68 år eller ældre (68+-årige), da disse personer vil være over folkepensionsalderen i alle årene i den undersøgte periode (2000-2013). Rapporten fokuserer altså på de personer, der er pensionister i de år, der undersøges. På grund af fx arbejdsmarkedspensionernes opbygning og regelændringer vedrørende folkepensionsalderen kan det dog *ikke* konkluderes, at de sammenhænge, som vi beskriver her, også vil gøre sig gældende for fremtidens pensionister.

I beregningerne af antallet af økonomisk dårligt stillede 68+-årige udelader vi personer, for hvem indkomstoplysningerne ikke er retvisende. Det drejer sig om:

- Husstande, hvor den beregnede ækvivalerede disponible indkomst mangler eller er lig nul.
- Husstande, hvor mindst én person er blevet enke(mand) i løbet af året.

- Husstande, hvor mindst én person er begrænset skattepligtig i løbet af året.

Det fremgår af tabel 5.1, at størstedelen af de personer, der er blevet udeladt på grund af ikke-retvisende indkomstoplysninger, er blevet udeladt, fordi de i vores datagrundlag er efterlevende ægtefæller. Tabellen viser også, hvor mange af de udeladte personer, der har en indkomst, der er 60 hhv. 50 pct. under medianen (med udgangspunkt i de, ikke retvisende, indkomstoplysninger, som vi har adgang til for disse personer). Det er sandsynligt, at en del af de udeladte er økonomisk dårligt stillede, men vi kan, på grund af manglende indkomstoplysninger, ikke være sikre på hvor mange. Disse tal kan dog tolkes som en øvre grænse for, hvor mange der er økonomisk dårligt stillede ud over det antal, vi ellers rapporterer.

TABEL 5.1

Udeladte 68+-årige, økonomisk dårligt stillede 68+-årige ifølge de fejlbehæftede data, samt ikke-udeladte 68+-årige. Særsklit for de forskellige kriterier, der medfører udeladelse, og for år. 2000-2013. Antal.

År	Samlet antal ekskluderede personer	Antal udeladte med indkomst under 60 pct. af medianindkomsten i året	Antal udeladte med indkomst under 50 pct. af medianindkomsten i tre år	Ingen indkomstdata	Antal ikke-ekskluderede personer	Begrænset skattepligt	Efterlevende ¹
2000	11.205	1.004	455	672	644.920	449	4.503
2001	12.334	1.111	484	727	642.561	523	5.067
2002	14.734	1.553	545	759	640.276	2.083	5.470
2003	15.582	1.525	565	767	640.767	2.197	6.006
2004	16.379	1.394	618	739	645.059	1.830	6.587
2005	16.885	1.396	652	738	651.111	1.733	6.986
2006	18.382	1.689	697	696	657.710	1.733	7.869
2007	18.127	1.452	640	665	666.163	483	8.499
2008	19.977	1.657	633	640	675.583	752	9.379
2009	21.417	1.612	682	699	686.107	723	10.091
2010	22.830	1.610	713	718	703.275	1.090	10.716
2011	24.498	1.790	658	679	724.652	1.087	11.652
2012	24.594	1.728	623	640	752.776	778	11.896
2013	25.066	1.735	643	642	807.119	755	12.321

Anm.: Det samlede antal af ekskluderede personer er forholdsvis konstant omkring 2-3 pct. for hele perioden.

1. Efterlevende fjernes i det år, hvor ægtefællen dør, pga. problemer med ækvivalering.

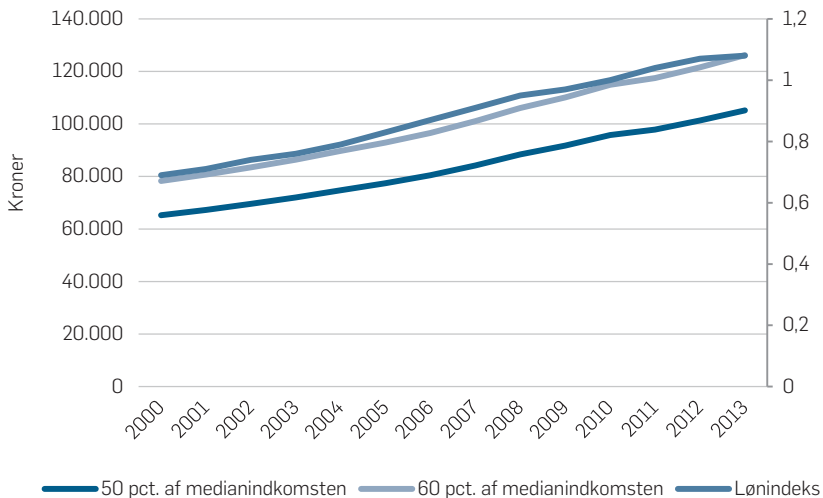
Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

UDVIKLING I MEDIANINDKOMSTEN

Vi følger Fattigdomskommissionen og benytter et relativt indkomstkriterie – medianindkomsten – for at definere, hvem der er økonomisk dårligt stillet. Dette medfører, at udviklingen i medianindkomsten i befolkningen har indflydelse på, hvem der er økonomisk dårligt stillede, selv hvis disse personer ikke oplever en ændring i indkomst. For at udjævne voldsomme udsving i konjunktur benytter vi os af et treårigt glidende gennemsnit af medianindkomsten i beregningerne, hvorfor udviklingen tilnærmelsesvis er konstant stigende. Det fremgår af figur 5.1, at grænseværdien for at være økonomisk dårligt stillet i 2000 var ca. 78.000 kr. i ækvivaleret disponibel indkomst. I 2013 er dette beløb 126.000 kr.

FIGUR 5.1

Indkomstgrænseværdier for at være økonomisk dårligt stillet i perioden 2000-2013. Særskit for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. Kroner.

Anm.: Den højre akse viser udviklingen i det lønindeks, som vi har regnet med, i procent i perioden. Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

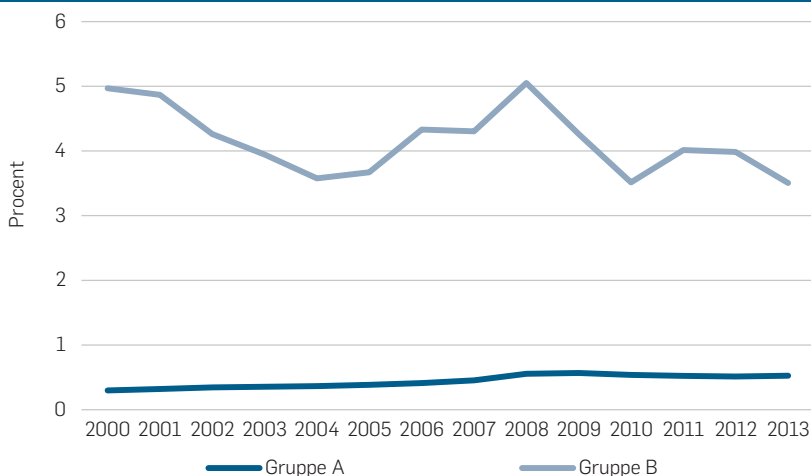
Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

UDVIKLINGEN I ANDELEN AF ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE 68+-ÅRIGE I PERIODEN 2000-2013

Andelen af 68+-årige i gruppe B varierer betragteligt i perioden. Således fremgår det af figur 5.2, at denne andel var oppe på 5,0 pct. i 2000 og 2008 og nede på omtrent 3,5 pct. i 2004, 2010 og i 2013. Det høje niveau i årene op til 2008 hænger sammen med højkonjunktureren i disse år, idet medianindkomsten stiger i perioder med højkonjunktur og falder i perioder med lavkonjunktur. Indkomsten for de 68+-årige er i mindre grad en funktion af konjunktursvingninger, dvs. at fleres indkomster falder under medianindkomsten i perioder med højkonjunktur.

FIGUR 5.2

Andelen af 68+-årige personer blandt økonomisk dårligt stillede. Særskilt for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. 2000-2013. Procent.

Anm.: Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Andelen af 68+-årige i gruppe A er på mindre end 1 pct. i hele perioden. Tendensen for denne andel er en mere jævn stigning fra 0,3 pct. i 2000 til 0,5 pct. i 2013.²¹ Da en fuld folkepension i sig selv vil udgøre mere end 50 pct. af medianindkomsten, udgøres gruppe A hovedsageligt af perso-

21. I relative tal stiger andelen af personer i gruppe A med omtrent 67 pct., mens den relative stigning i gruppe B er omtrent 30 pct.

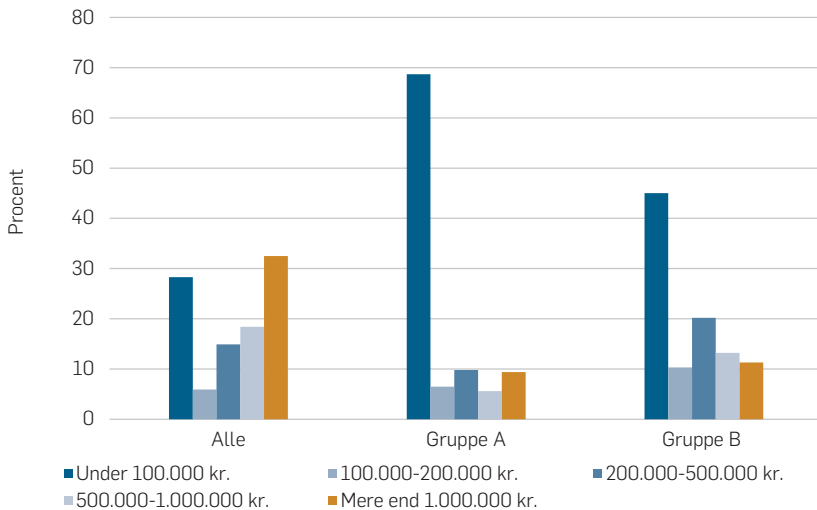
ner med brøkpension. Den observerede stigning hænger dermed formentlig sammen med en stigning i andelen af brøkpensionister.

SAMMENHÆNG MELLEM INDKOMST, FORMUE OG ANDELEN AF ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE

Som beskrevet i tabel 4.3 medfører formuekravet (dvs. at en person ikke defineres som økonomisk dårligt stillet, hvis formuen pr. voksen i husstanden er 100.000 kr. eller mere) omtrent en halvering af antallet af økonomisk dårligt stillede 68+-årige. For at se, i hvilken grad denne nedgang i antallet af økonomisk dårligt stillede afhænger af den eksplicite formuegrænse på 100.000 kr. pr. voksent husstandsmedlem (i 2010-kroner), har vi beregnet andelen af personer inden for forskellige formueintervaller (i denne opgørelse er formuekriteriet *ikke* benyttet i opdelingen af personer i de tre indkomstkategorier). Den benyttede formuevariabel indbefatter den samlede nettoformue, dog ekskl. pensionsformue, bil, lystbåd, kontantbeholdning og lagerbeholdning i egen virksomhed. Resultaterne fremgår af figur 5.3 og viser, at der er en tydelig sammenhæng mellem indkomst og formue, selv om der også er betydelige udsving. Således har gruppen med den største indkomst også størst andel personer med stor formue, men alle indkomstgrupper har en betragtelig andel personer med store formuer. Det fremgår, at 46 pct. af de 68+-årige i gruppe B (når vi har set bort fra formuekravet ved definitionen af gruppen) har en nettoformue under 100.000, mens 11 pct. af denne gruppe har en nettoformue på mere end 1 mio. kr. 20 pct. har en formue i intervallet 200.000-500.000 kr. Figur 5.3 illustrerer dermed væsentligheden i at medtage formuekriteriet i definitionerne af at være økonomisk dårligt stillet, idet de færreste vil kalde en person med 1 mio. kr. i nettoformue økonomisk dårligt stillet – uanset hvor lidt man måtte tjene i det pågældende år. Samtidig viser figuren, at en mindre forøgelse af formuekriteriet til eksempelvis 200.000 kr. kun ville have en mindre effekt på andelen af personer, der ville blive defineret som økonomisk dårligt stillede.

FIGUR 5.3

68+-årige fordelt efter nettoformue. Særskilt for alle 68+-årige samt for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. Procent.

Anm.: I denne figur anvendes ækvivaleret nettoformue pr. person. Vi har set bort fra formuekravet, da vi definerede gruppe A og gruppe B i denne figur.

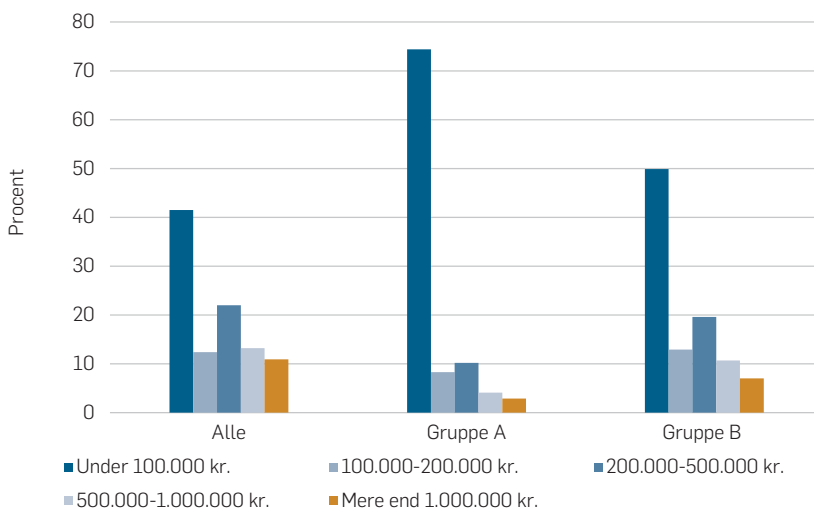
Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Nettoformuen indeholder både likvide og ikke-likvide midler som eksempelvis friværdi i egen bolig. I nogle tilfælde kan det være muligt at optage lån i denne og derved frigøre midler til forbrug, men dette vil ikke være tilfældet for alle. Derudover viser Ekspertudvalget om ejendoms-vurdering (2014), at de ejendomsvurderingsdata fra SKAT, som vi tager udgangspunkt i her, rammer skævt i forholdsvis høj grad.²² Vi har derfor undersøgt, hvordan formuen fordeler sig, når vi ekskluderer friværdien og i stedet kun inkluderer indestående i pengeinstitutter, obligationer, aktier og pantebreve i depot i vores formuedefinition. Det fremgår af figur 5.4, at flere har små formuer, og væsentligt færre har store formuer, når vi bortser fra friværdien. Mønsteret er dog det samme som i figur 5.3 for den samlede nettoformue, og hhv. 50 og 74 pct. af de økonomisk dårligt stillede 68+-årige i gruppe A hhv. gruppe B har således mindre end 100.000 kr. i formue, når vi ekskluderer friværdien.

22. For parcelhuse ligger fx kun 62,9 pct. af vurderingerne inden for +/- 20 pct. af handelsprisen (Ekspertudvalg om ejendomsvurdering, 2014).

FIGUR 5.4

68+-årige fordelt efter nettoformue eksklusiv friværdi. Særskilt for alle 68+-årige samt for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. Procent.

Anm.: I denne figur anvendes ækvivaleret bankindestående. Formuen inkluderer indestående i pengeinstitutter, obligationer, aktier og pantebreve i depot. Vi har bortset fra formuekravet, da vi definerede gruppe A og gruppe B i denne figur.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

FORMUESAMMENSÆTNING

Vi har fundet, at formuekriteriet spiller en væsentlig rolle i definitionen af de økonomisk dårligt stillede – både fordi det har en stor betydning for fortolkningen af at være økonomisk dårligt stillet, og fordi kriteriet har stor indflydelse på, hvor mange personer der bliver defineret som værende økonomisk dårligt stillede. Vi har derfor set nærmere på, hvordan formuen er sammensat, og hvor mange personer der vil blive defineret som økonomisk dårligt stillede, hvis vi benytter forskellige typer af formue til formuekriteriet.

Vi har delt nettoformuen op i tre kategorier: 1) friværdi i egen bolig, defineret som boligens værdi fratrukket samlede passiver,²³ 2) kon-

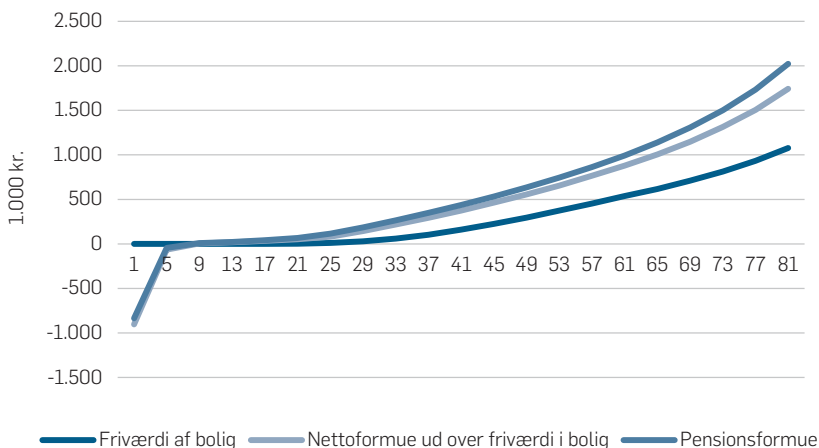
23. Værdien af andelsboliger opgøres ikke i Danmarks Statistiks data, men den optagede gæld deri gør. Altså vil der være personer i vores data med store negative nettoformuer, der måske faktisk har en friværdi i deres bolig.

tant/restformue, defineret som nettoformuen ud over friværdi i egen bolig, og 3) pensionsformue. I figur 5.5 illustrerer vi sammenhængen, hvor de tre formuer er lagt sammen.

Pensionsformuen er dermed givet ved forskellen fra den øverste linje til den midterste.²⁴ X-aksen er givet ved en rangordnet gruppering af de 68+-årige, hvor 1 er percentilen med lavest samlet formue, mens 100 er percentilen med størst formue (figuren er dog skåret ved 81-percentilen).

FIGUR 5.5

Niveau af den samlede formue pr. percentil formuestørrelse for 68+-årige. Særskilt for typer af formue. 1.000 kroner.

Anm.: Vi har fratrukket 40 pct. fra pensionsformuen for at tage højde for beskatning.

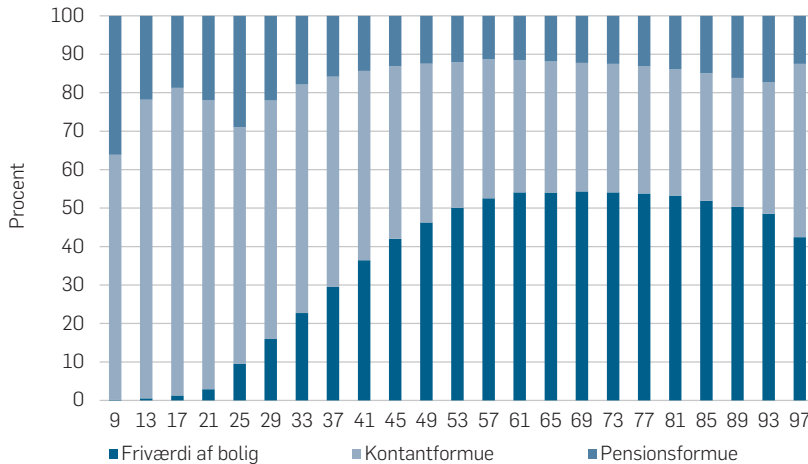
Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata samt pensionsformuedata.

Grundet de store forskelle i *niveauet* af formuens størrelse kan det være svært at gennemskue *sammensætningen* i ovenstående figur. I figur 5.6 præsenterer vi de samme tal, men skaleret til at summe til 100 for hver formuepercentil. Vi præsenterer kun sammensætningen for de formuepercentiler, der har en positiv nettoformue. Det fremgår, at pensionens andel af den samlede formue er nogenlunde konstant for alle niveauer af samlet formue. De laveste formuepercentiler har ingen friværdi i egen bolig, men denne andel stiger frem mod de midterste formuedeciler.

24. Vi har trukket 40 pct. fra pensionsformuen for at tage højde for beskatning.

FIGUR 5.6

68+-åriges formue fordelt efter formuetype. Procent.

Anm.: Vi har fratrukket 40 pct. fra pensionsformuen for at tage højde for beskatning. Kontantformue er defineret som nettoformuen ud over friværdi i egen bolig.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata og pensionsformuedata.

PENSIONSUDBETALINGERNES SAMMENSÆTNING

I dette afsnit viser vi, hvordan indkomsten har været sammensat af indkomstkompenerne folkepension, ATP og SP,²⁵ tjenestemandspensioner, private pensioner og arbejdsmarkedspensioner, boligydelse og ældrecheck i perioden 2007-2013 for de økonomisk dårligt stillede 68+-årige, sammenholdt med andre pensionister.²⁶ Da boligydelsen er skattefri, mens der skal betales skat af de øvrige indkomstkompener, har vi bruttoficeret boligydelsen med en skattesats på 37,5 pct.²⁷ Vi har opgjort indkomstsammensætningen samlet for gruppen af 68+-årige samt separat for køn. Desuden har vi opgjort indkomstandelene separat for gruppe A og B.

Figur 5.7 viser sammensætningen af pensionsudbetalingerne i 2013 for hele populationen af 68+-årige og for de økonomisk dårligt stil-

25. SP blev afskaffet i 2009 og midlerne udbetalt. SP indgår dermed kun i pensionsudbetalingerne for årene 2007-2008 i analyserne i dette kapitel.

26. Vi har kun data for ældrechecken fra 2007, og derfor fokuserer vi på perioden 2007-2013 i dette afsnit.

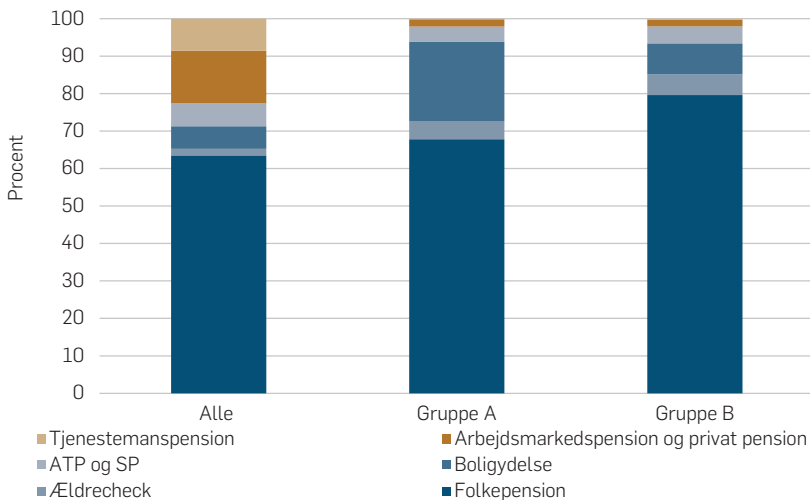
27. Vi bruger denne skattesats efter drøftelser i projektets følgegruppe.

lede i gruppe A og gruppe B. Det fremgår, at folkepensionen i gennemsnit udgør 64 pct. for hele aldersgruppen, mens arbejdsmarkedspensioner og private pensioner samt tjenestemandspensioner udgør hhv. 14 og 8 pct. For de økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B udgør folkepensionen derimod hhv. 68 og 70 pct. Grunden til den forholdsvis lave andel i gruppe A er, at mange i denne gruppe kun modtager brøkpension. Ældrechecken udgør omtrent 5 pct. af indkomsten for personer i gruppe A og gruppe B, men kun knap 2 pct. for aldersgruppen samlet set. Boligydelsen har meget stor betydning for de økonomisk dårligt stillede i gruppe A, for hvilke den udgør 21 pct. af den samlede indkomst. Dette kan sammenlignes med, at den kun udgør knap 6 pct. for gruppen af 68+-årige samlet set.²⁸

FIGUR 5.7

Pensionsudbetalinger fordelt efter type. Særskilt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. 2013. Procent.

Anm. SP står for den Særlige Pensionsordning. Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

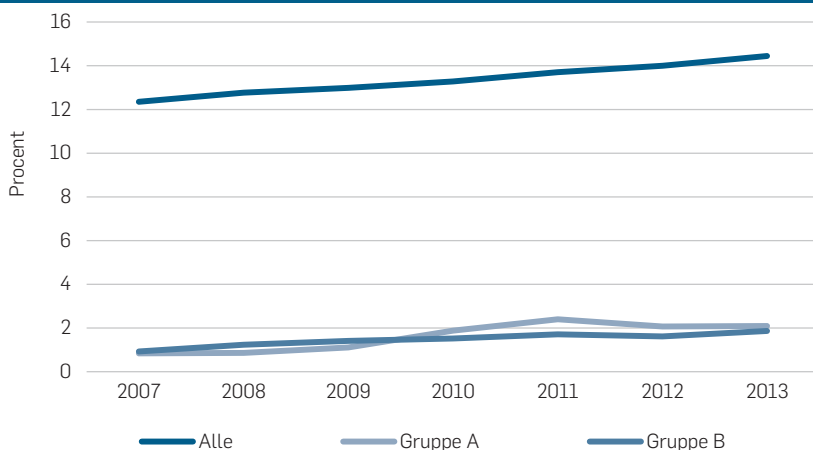
Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

28. Over 95 pct. af de husstande, som modtager boligydelse, er lejerhusstande. Boligydelse kan dog også gives til ejere og andelshavere, dog som lån (ATP, 2015b).

Vi har også undersøgt udviklingen i pensionssammensætningen for de samme tre grupper. Vi har beregnet de årlige andele af indkomsten, som udgøres af arbejdsmarkedspensioner i perioden 2007-2013 separat for alle 68+-årige samt for gruppe A og gruppe B. Det fremgår, at arbejdsmarkedspensioner udgør omtrent 12 pct. af de samlede pensionsudbetalinger i 2007 og godt 14 pct. i 2013 for gruppen af 68+-årige i alt. Blandt de økonomisk dårligt stillede vokser andelen også, men fra et væsentligt lavere niveau: fra knap 1 pct. i 2007 til omtrent 2 pct. i 2013. For de økonomisk dårligt stillede i gruppe A kan vi faktisk se en lille tilbagegang i andelen af indkomsten, som udgøres af arbejdsmarkedspensioner og private pensioner for de sidste to år af perioden. Resultatet indikerer dermed, at de økonomisk dårligt stillede risikerer at falde endnu mere bagud økonomisk, sammenholdt med den samlede gruppe af 68+-årige.

FIGUR 5.8

Arbejdsmarkedspensioner og private pensioners andel af den samlede pensionsudbetaling. Særskilt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. 2000-2013. Procent.

Anm. Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

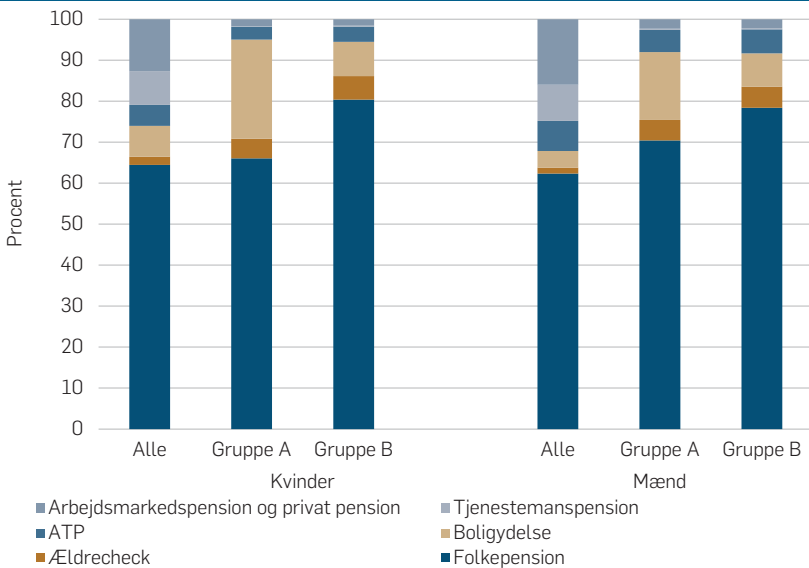
Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Vi har beregnet sammensætningen af pensionsudbetalinger for hhv. mænd og kvinder for alle 68+-årige samt for 68+-årige i hhv. gruppe A og gruppe B. Det fremgår af figur 5.9, at folkepensionen i 2013 i gennemsnit udgør 64 pct. for kvinder og 62 pct. for mænd. Private pensio-

ner og arbejdsmarkedspensioner udgør 13 pct. for kvinder og 16 pct. for mænd, mens der kun er minimale kønsforskelle i ATP og tjenestemandspensioner. Også blandt de økonomisk dårligt stillede udgør private pensioner og arbejdsmarkedspensioner en større del af indkomsten for mænd end for kvinder. ATP har også større betydning for mænd end for kvinder blandt de økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. Boligydelsen udgør hele 24 pct. af indkomsten blandt kvinder i gruppe A. Dette kan sammenlignes med, at boligydelsen udgør 7 pct. af indkomsten for kvinder i aldersgruppen samlet set.

FIGUR 5.9

Pensionsudbetalinger fordelt efter type. Særskilt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B samt for køn. 2013. Procent.

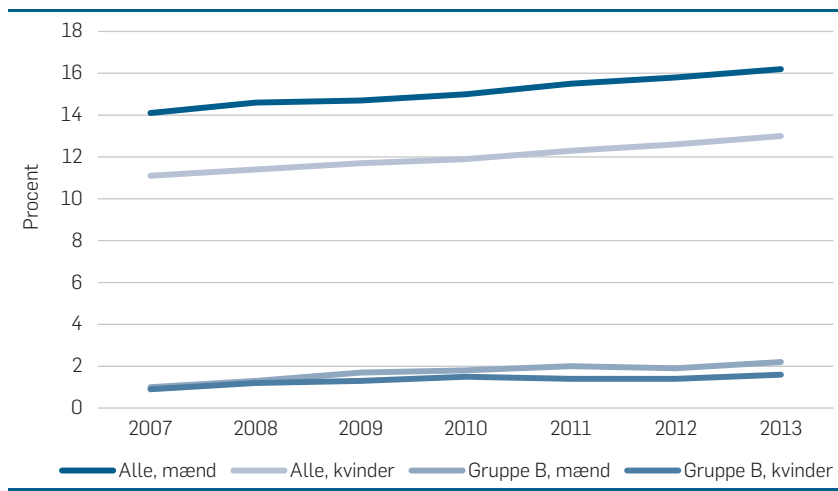
Anm. SP står for den Særlige Pensionsordning. Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

I figur 5.10 viser vi udviklingen i de private pensioner og arbejdsmarkedspensionernes andel af pensionsindkomsten særskilt for køn for alle 68+-årige, samt for 68+-årige i gruppe B. Mænd får en større del af deres pensionsindkomster fra private pensioner eller arbejdsmarkedspensioner i begge grupper, men kønsforskellene er meget mindre blandt de økonomisk dårligt stillede end i gruppen af 68+-årige i alt.

FIGUR 5.10

Arbejdsmarkedspensioner og private pensioners andel af den samlede pensionsudbetaling. Særligt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe B samt for køn. 2007-2013. Procent.

Anm.: Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

BESKRIVELSE AF DE ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE

INTRODUKTION

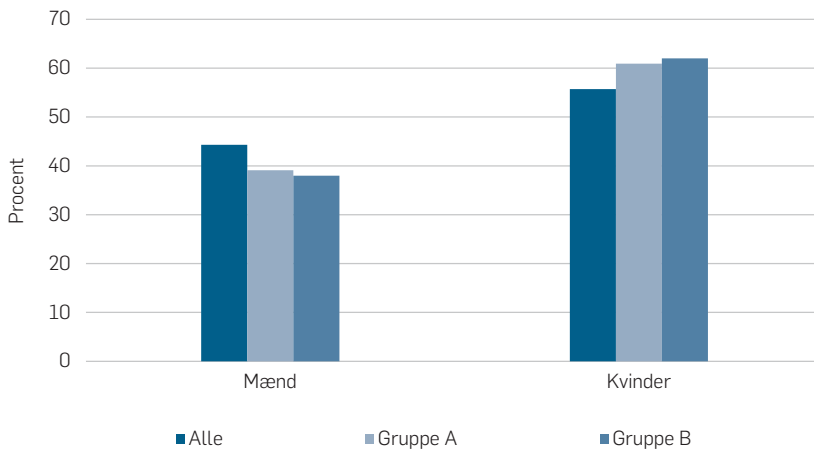
I dette kapitel undersøger vi demografiske forskelle mellem gruppe A, gruppe B og alle 68+-årige, samt udviklingen i disse forskelle i perioden 2000-2013.

ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE OG KØN

På grund af kvinders generelt højere levealder er der lidt flere kvinder end mænd blandt de 68+-årige. Det fremgår af figur 6.1, at kvinderne dog er yderligere overrepræsenterede i gruppe A og gruppe B. Således er 56 pct. af alle 68+-årige kvinder, mens 61 pct. hhv. 62 pct. af personerne i gruppe A hhv. gruppe B er kvinder.

FIGUR 6.1

68+-årige fordelt efter køn. Særskilt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B, 2013. Procent.

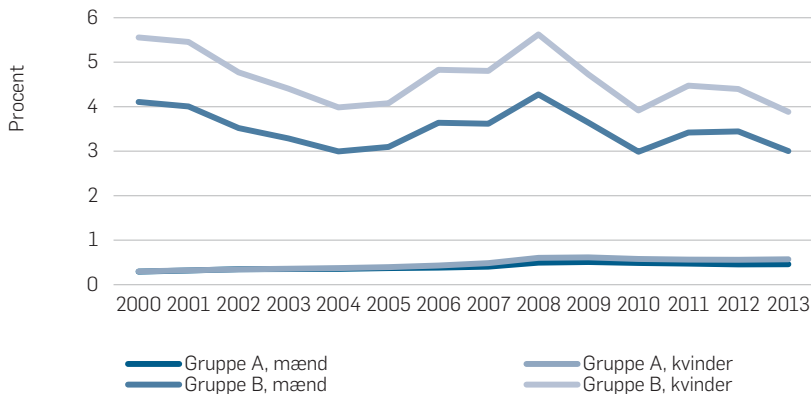

Anm.: Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

FIGUR 6.2

Andelen af 68+-årige blandt økonomisk dårligt stillede. Særskilt for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B samt for køn, 2000-2013. Procent.

Anm.: Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Når vi ser på udviklingen i frekvensen af 68+-årige i gruppe A og gruppe B, opdelt på køn, finder vi en relativt stabil forskel i andelen af økonomisk dårligt stillede i omegnen af 1 procentpoint. I 2000 er 5,6 pct. af kvinderne i gruppe B, mens det gælder for 4,1 pct. af mændene. Forskellen mindskes en smule frem til 2013, hvor disse andele er på hhv. 3,9 pct. og 3,0 pct. Denne mindskning i kønsforskelle kan forklares af kvindernes tiltagende tilknytning til arbejdsmarkedet.

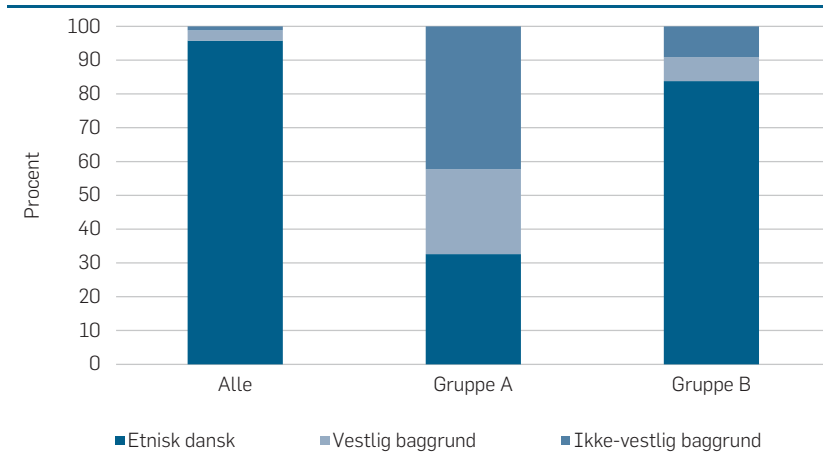
ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE OG ETNICITET

Det fremgår af figur 6.3, at 96 pct. af de 68+-årige er etnisk danske. Med 84 pct. er de etnisk danske underrepræsenterede i gruppe B i forhold til blandt 68+-årige generelt. Blandt de 68+-årige, der er i gruppe A, er kun en tredjedel etnisk danske, mens personer med ikke-vestlig baggrund udgør hele 42 pct. Da denne befolkningsgruppe kun udgør 1 pct. af den samlede gruppe af 68+-årige, er personer med ikke-vestlig baggrund dermed overrepræsenteret i gruppe A med en faktor 42. Grunden til overrepræsentationen af personer, der har en anden etnisk baggrund end dansk blandt de økonomisk dårligt stillede, skyldes sandsynligvis, at personer, der har boet i Danmark i mindre end 40 år fra 15-65 årsalderen, kun modtager brøkpension.

Den store forskel i andelen af økonomisk dårligt stillede 68+-årige opgjort separat for etnisk baggrund, fremgår også af figur 6.4. Således er mellem 42 og 53 pct. af 68+-årige indvandrere fra ikke-vestlige lande i gruppe B i hvert år af perioden. Det ser dog ud til, at andelen af 68+-årige indvandrere fra ikke-vestlige lande er aftagende for de sidste år af perioden, dvs. at en mindre andel af de ikke-vestlige indvandrere er økonomisk dårligt stillede i 2013 end i 2000. Andelen af danskere hhv. vestlige indvandrere, der er økonomisk dårligt stillede, er forholdsvis konstant.

FIGUR 6.3

68+-årige fordelt efter etnisk baggrund. Særskilt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. Procent.

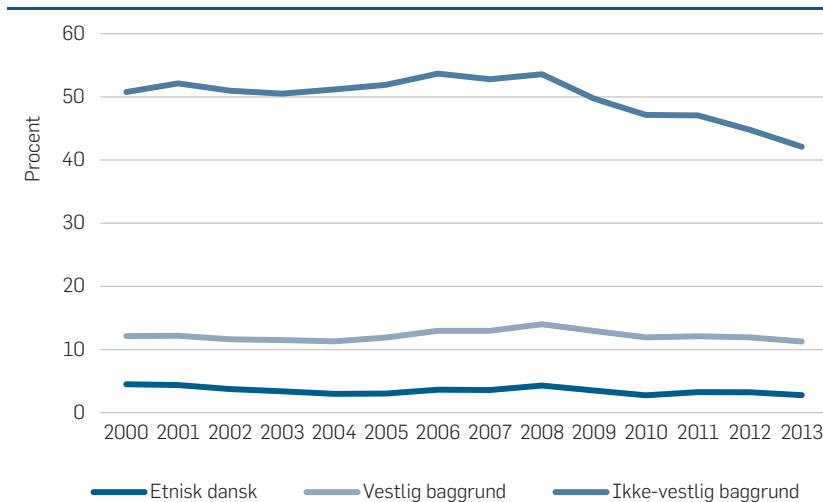

Anm.: Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

FIGUR 6.4

Andelen af 68+-årige blandt økonomisk dårligt stillede i gruppe B. Særskilt for etnisk baggrund. 2000-2013. Procent.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

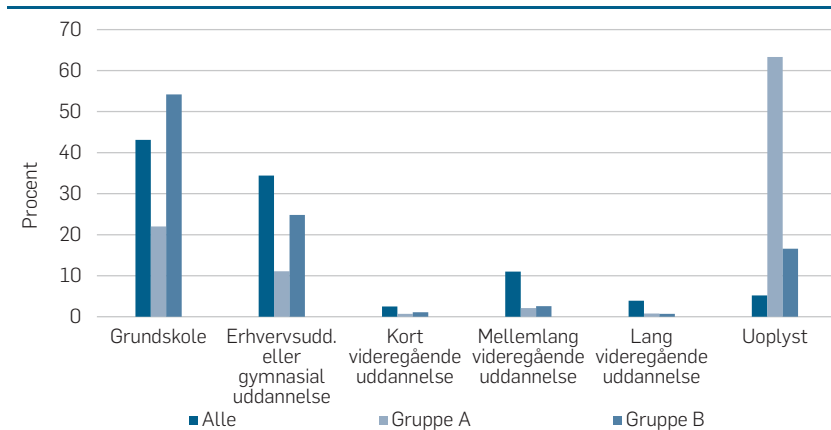

ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE OG UDDANNELSESNIVEAU

Vi forventer, at uddannelsesniveau og den økonomiske situation som pensionist er meget stærkt korrelerede, idet højere uddannede personer typisk har en højere deltagelse på arbejdsmarkedet og en højere løn. Desuden har arbejdsmarkedspensionerne været tidligere udbredt i sektorer med en højere andel af højtuddannet arbejdskraft. Det fremgår af figur 6.5, at mens 43 pct. af de 68+-årige har grundskolen som højeste fuldførte uddannelse, er dette tilfældet for 54 pct. af personerne i gruppe B. For personer i gruppe A er uddannelsesniveaet uoplyst for 63 pct. Det tilsvarende tal for alle 68+-årige er 5 pct. Igen kan dette resultat forklares af den høje andel af indvandrere blandt personerne i gruppe A. Omvendt gælder det, som forventet, at personer med en høj uddannelse er underrepræsenterede blandt de økonomisk dårligt stillede. Mindre end én procent af personerne i gruppe A hhv. gruppe B har en lang videregående uddannelse. Blandt de 68+-årige i alt har 5 pct. en lang videregående uddannelse.

FIGUR 6.5

68+-årige fordelt efter uddannelsesniveau. Særskilt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. 2013. Procent.

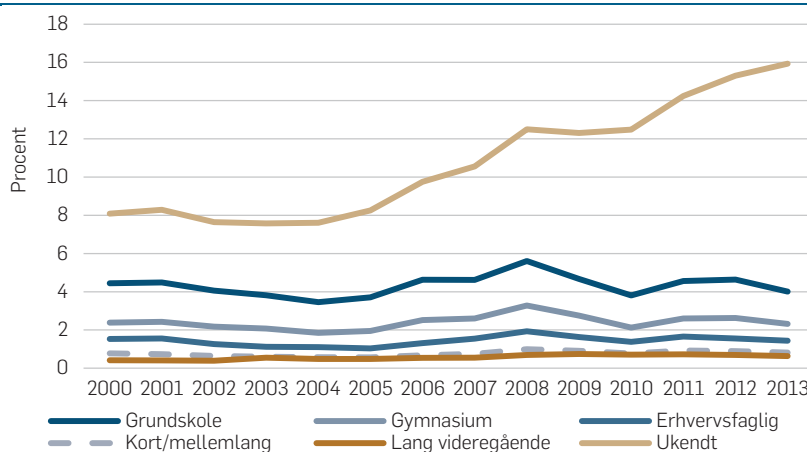
Anm.: Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Det fremgår af figur 6.6, at mindre end 1 pct. af 68+-årige med en videregående uddannelse (både kort-mellemlang og lang videregående uddannelse) er i gruppe B i hvert år i perioden 2000-2013. Til sammenligning er disse tal mellem 1,5 pct. og 3,5 pct. for personer med en erhvervsfaglig eller gymnasial uddannelse. I samme periode er omtrent 4-5 pct. af alle personer med grundskolen som højeste fuldførte uddannelse i gruppe B. For alle disse grupper gælder det, at perioden er karakteriseret ved en svag stigning fra 2004 til 2008. Derefter falder andelen i 2009 og 2010 for midlertidigt at stige igen i 2011-2012, mens et lille fald ses i 2013. Andelen af 68+-årige i gruppe B med ukendt uddannelse stiger markant i perioden, fra 8 pct. i 2002 til 16 pct. i 2013. Denne gruppe udgøres fortrinsvis af indvandrere, og det afspejler dermed de tendenser, der blev afdækket i de foregående figurer.

FIGUR 6.6

Andelen af 68+-årige blandt økonomisk dårligt stillede i gruppe B. Særskilt for højeste fuldførte uddannelser. 2000-2013. Procent.

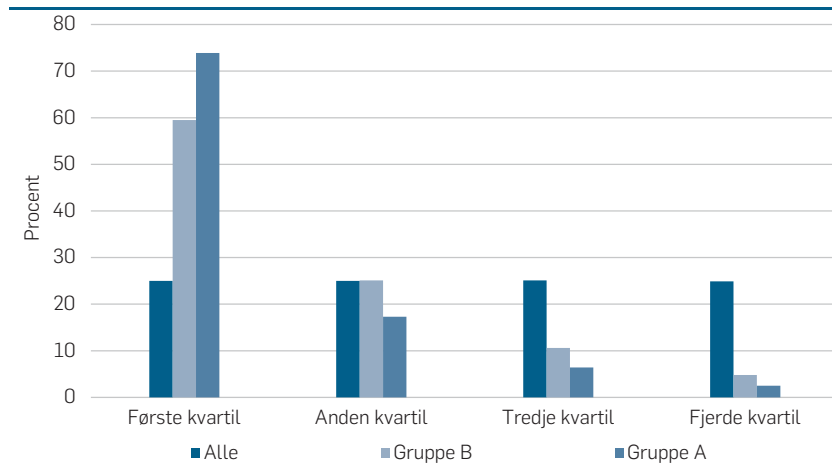
Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Det er muligt, at fravær af uddannelse påvirker risikoen for at være økonomisk dårligt stillet gennem valg af partner, viden om økonomi og andre mekanismer, men den stærkeste mekanisme er højst sandsynligt erhvervsfrekvens og løn. Vi har undersøgt den direkte sammenhæng mel-

lem erhvervsfrekvens²⁹ og sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet som 68-årig i 2013. Her fokuserer vi altså udelukkende på én enkelt kohorte. Grunden er, at oplysningerne om erhvervs erfaring er tilgængelige fra 1980 og fremad, hvilket betyder, at ældre kohorter ville få en kortere del af deres arbejdsliv med i beregningerne end yngre kohorter. I figur 6.7 har vi opdelt de personer, der fyldte 68 år i 2013, i fire lige store grupper efter deres erhvervs erfaring. Første kvartil er de personer, der har deltaget mindst på arbejdsmarkedet, mens fjerde kvartil har deltaget mest. Det fremgår, at de 68+-årige i gruppe B – og i endnu større udstrækning de 68+-årige i gruppe A – er overrepræsenterede i første kvartil og dermed har deltaget mindre på arbejdsmarkedet end aldersgruppen generelt. Som forventet er altså 68-årige med en lav grad af tidligere arbejdsmarkedstilknøytning overrepræsenterede blandt de økonomisk dårligt stillede.

FIGUR 6.7

68-årige fordelt efter grad af tidligere arbejdsmarkedstilknøytning (i kvartiler). Særskilt for alle 68-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. 2013. Procent.

Anm.: I tabellen indgår personer, der fyldte 68 år i 2013. Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

29. Oplysningerne om erhvervs erfaring i Danmarks Statistiks register baserer sig på indbetalinger til ATP. Selvstændige indbetaler med få undtagelser ikke til ATP. Dermed er erhvervs erfaring som selvstændig ikke med i opgørelsen.

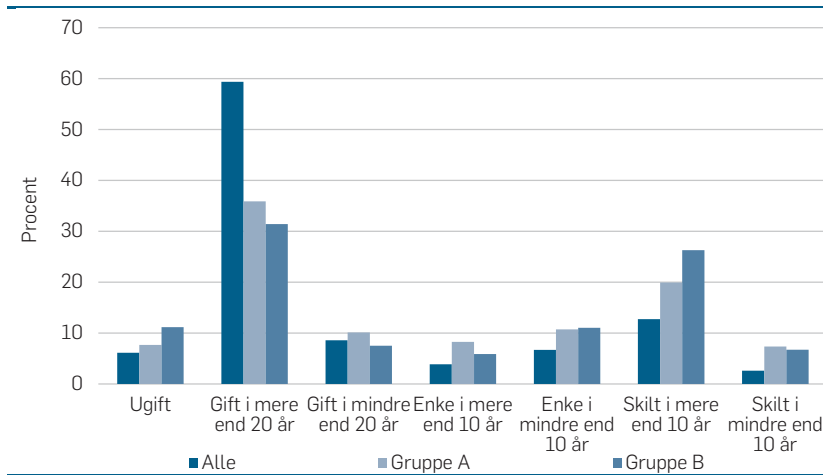
ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE OG FAMILIESAMMENSÆTNING

Det fremgår af figur 6.8, at de 68+-årige, der har været gift i mere end 20 år, er underrepræsenterede blandt de økonomisk dårligt stillede. Modsat er personer, der er ugifte, eller har været skilt eller enke(-mænd) i mere end 10 år, overrepræsenterede blandt de økonomisk dårligt stillede.³⁰

Det fremgår af figur 6.9, at udviklingen i antallet af økonomisk dårligt stillede ældre forløber nogenlunde parallelt for de forskellige familietyper. Omtrent 2-3 pct. af de personer, der har været gift i mere end 20 år, og mellem 4-5 pct. af dem, der har været enke(-mænd) i mindre end 10 år, er i gruppe B. Omtrent 7-9 pct. af de personer, der er blevet skilt, er i gruppe B.

FIGUR 6.8

68+-årige fordelt efter familietype. Særskilt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. Procent.

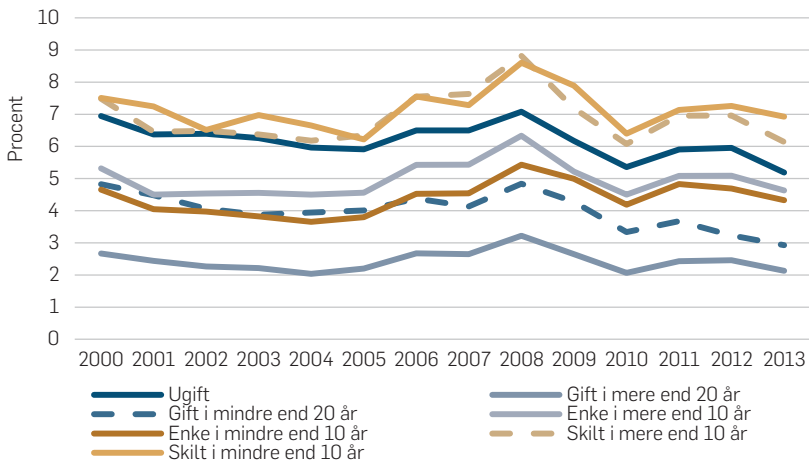
Anm.: Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

30. Det er muligt, at kohorteffekter påvirker resultaterne i figur 6.8, da de ældste blandt de 68+-årige har en højere sandsynlighed for at være fx enker eller enkemænd. Vi har derfor undersøgt familiesammensætningen for personer, der var 68 år i 2013. Konklusionerne er dog uændrede, dvs. at personer, der har været gift, er underrepræsenterede, og skilte og enker er overrepræsenterede blandt de økonomisk dårligt stillede 68-årige.

FIGUR 6.9

Andelen af 68+-årige blandt økonomisk dårligt stillede i gruppe B. Særskilt for familietyper, 2000–2013. Procent.

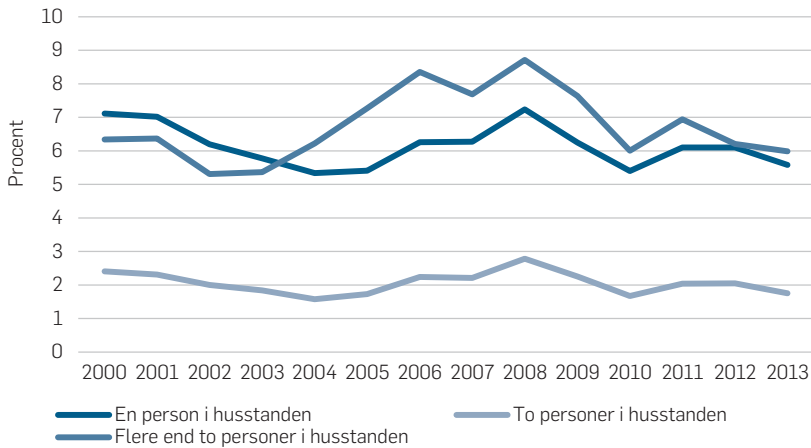
Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Vi har også undersøgt sammenhængen mellem størrelsen på husstandene og risikoen for at være økonomisk dårligt stillet. Det fremgår af figur 6.10, at mellem 2 og 3 pct. af de 68+-årige, der bor i husstande bestående af to personer, er i gruppe B, mens den tilsvarende andel er mellem 5 og 9 pct. for de 68+-årige, der bor alene eller i en husstand bestående af flere end to personer. I 2013 var omtrent 6 pct. af de 68+-årige, der bor alene eller i en husstand bestående af flere end to personer, i gruppe B.

Vi har også beregnet fordelingen af husstandsstørrelser for hhv. alle 68+-årige og de 68+-årige i gruppe A hhv. gruppe B. Det fremgår af figur 6.11, at de økonomisk dårligt stillede er overrepræsenterede blandt enlige.

FIGUR 6.10

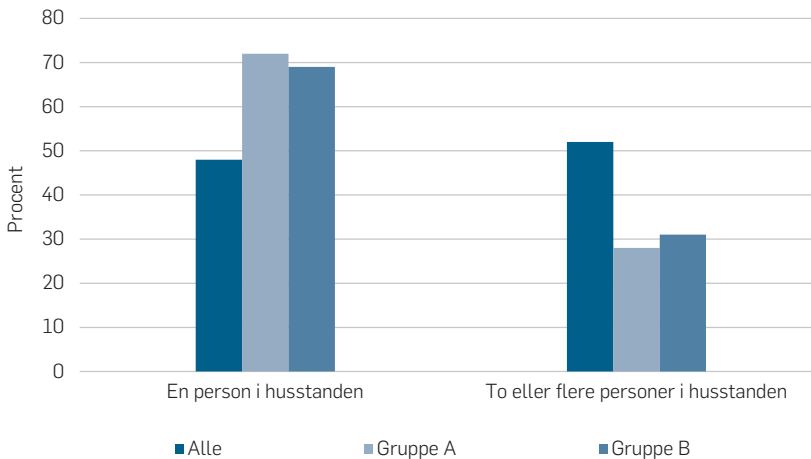
Andelen af 68+-årige blandt økonomisk dårligt stillede i gruppe B. Særskilt for husstandsstørrelse, 2000-2013. Procent.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

FIGUR 6.11

68+-årige fordelt efter husstandsstørrelse. Særskilt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. 2013. Procent.

Anm.: Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

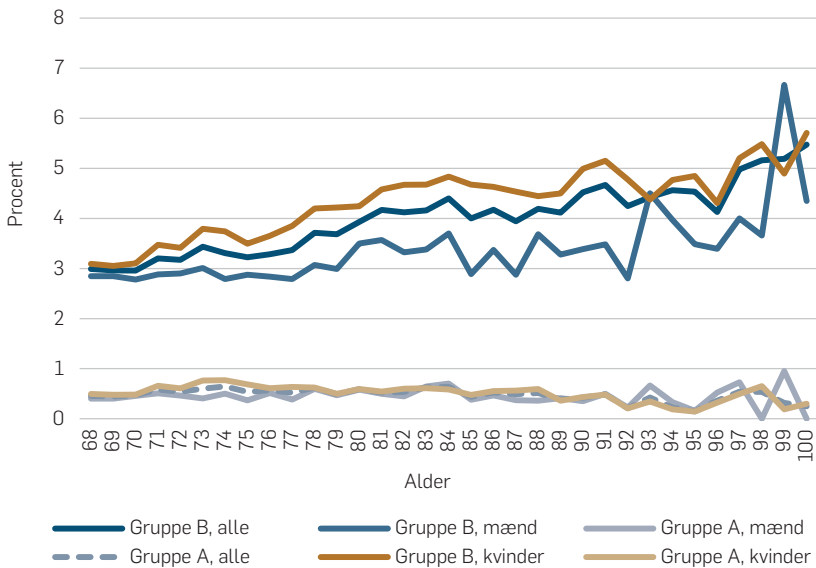
ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE 68+-ÅRIGE OG ALDER

Andelen af kvinder, der er økonomisk dårligt stillet, stiger med alder, således at 5 pct. af de 90-årige er i gruppe B mod 3 pct. af de 68-årige. Dette fremgår af figur 6.12, som også viser en anden tendens for mænd, idet omtrent 3 pct. af alle kohorter op til 90 år er i gruppe B. For kohorterne over 90 år stiger andelen af personer i gruppe B for begge køn, men de meget få personer, der udgør disse aldersgrupper, introducerer en vis statistisk usikkerhed.

For gruppe A er kønsforskellene og aldersvariationen mindre. Omtrent en halv procent af hver kohorte var i gruppe A i 2013.

FIGUR 6.12

Andelen af 68+-årige, der er økonomisk dårligt stillet, efter alderskohorte. Særskilt for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B samt for køn. 2013. Procent.

Anm.: Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

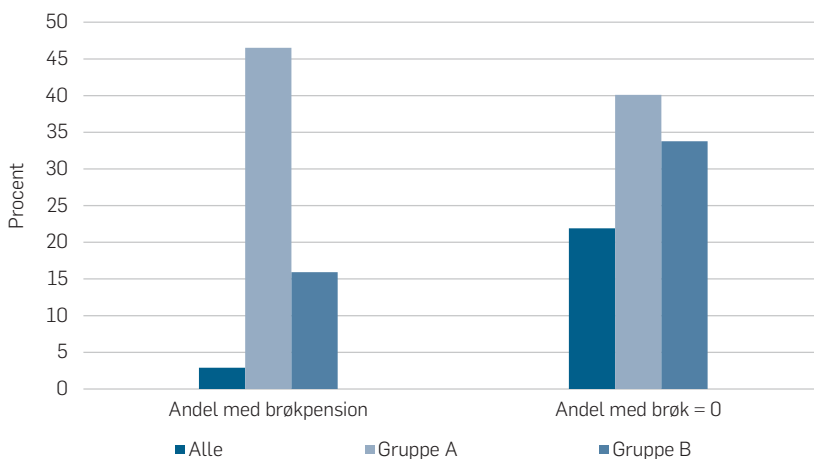
BRØKPENSIONISTER

Vi har vist, at andelen af økonomisk dårligt stillede ældre er langt højere for indvandrere end for etniske danskere. Dette skyldes sandsynligvis i høj grad, at personer, der har boet i Danmark i mindre end 40 år fra det fyldte 15. år til det fyldte 65. år, ikke modtager fuld folkepension. Derimod modtager man folkepension svarende til det antal år, man i denne periode har boet i Danmark, divideret med 40. Altså modtager man 50 pct. af folkepensionen, hvis man fx har boet i Danmark fra det fyldte 46. år til det fyldte 65. år. Dette gælder for alle, således også for etniske danskere, der har boet i udlandet i en længere periode.

I figur 6.13 angiver de første tre søjler andelen af personer, der ikke har boet i Danmark i de 40 år mellem 15- og 65-årsalderen for hhv. alle 68+-årige og de økonomisk dårligt stillede efter de to kriterier (gruppe A og gruppe B).

FIGUR 6.13

Andelen af brøkpensionister og andelen med brøken nul blandt 68+-årige. Særskilt for alle 68+-årige og for økonomisk dårligt stillede i gruppe A og gruppe B. Procent.

Anm.: Andel brøkpensionister, gennemsnitlig brøkpension samt andel med brøk=0 er beregnet på basis af antal år i Danmark mellem 15- og 65-årsalderen. Gruppe A = økonomisk dårligt stillede ifølge Fattigdomskommissionens definition. Gruppe B = alternativ definition, se kapitel 4.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Det fremgår af figuren, at dette kun gælder 3 pct. af den samlede aldersgruppe. 16 pct. af personerne i gruppe B har boet i Danmark i mindre end 40 år, mens dette gælder for hele 47 pct. af personerne i gruppe A. De øvrige tre søjler i figur 6.13 angiver andelen af brøkpensionister (defineret ud fra bopælstid i Danmark mellem 15- og 65-årsalderen), der slet ikke får folkepension, dvs. som har 0 i brøk. I alt har 22 pct. af brøkpensionisterne slet ikke boet i Danmark mellem 15- og 65-årsalderen (dvs. at deres brøk er nul). For gruppe A er denne andel 40 pct., og for gruppe B er den 34 pct. Vi har også beregnet den gennemsnitlige andel af folkepensionen, som personerne med brøkpension får udbetalt for de tre grupper. Beregningerne viser, at den gennemsnitlige brøkpension blandt dem, der modtager brøkpension, er på 47 pct. for alle brøkpensionister, 32 pct. og 26 pct. for hhv. gruppe B og gruppe A.

Nok udgør brøkpensionister omtrent 47 pct. af de 68+-årige i gruppe A, men med folkepensionssatserne in mente er det egentlig overraskende, at denne andel ikke er højere. Vi har derfor set nærmere på, hvem denne gruppe består af. Det fremgår af tabel 6.1, at personerne i gruppe A i overvejende grad er enlige, mens 26 pct. er gifte eller samlevede. Det fremgår, at for omtrent 40 pct. af de gifte 68+-årige i gruppe B er både personen selv og partneren berettiget til fuld folkepension (dvs. at de begge har boet i Danmark i 40 år mellem 15- og 65-årsalderen).³¹ For de enlige gælder det tilsvarende for 37 pct. Det fremgår endvidere, at 92 pct. af de gifte og 84 pct. af de enlige modtager folkepension. De resterende hhv. 8 og 16 pct. er hovedsageligt registreret som værende kon-tanthjælpsmodtagere eller ”andet”, mens enkelte er selvstændige. For de giftes vedkommende modtager partneren folkepension, førtidspension eller efterløn i 75 pct. af tilfældene.

---

31. Stor gæld, og dermed høje renteudgifter, eller forekomst af hjemmeboende (ikke-studerende) børn med ingen eller lav indkomst kan forklare, hvorfor disse personer er økonomisk dårligt stillede.

TABEL 6.1

Andelen af økonomisk dårligt stillede 68+-årige i gruppe A med udvalgte karakteristika. Særskilt for gifte/samlevende og enlige. 2013. Antal og procent.

Karakteristika:	Gifte/samlevende	Enlige
Antal personer	1.115	3.119
Andel af alle i gruppe A	26,3	73,7
Begge personer har brøk = 1	39,6	36,9
Partner har brøk = 1, men ikke selv	22,2	-
Person har selv brøk = 1, men ikke partner	17,0	-
Ingen i ægteskabet har brøk = 1	21,3	63,1
Alder 68-70	28,6	19,8
Alder 71-75	33,6	32,0
Alder 76-80	22,7	21,6
Alder +80	15,1	27,6
Etnisk dansk	26,1	34,9
Vestlig baggrund	21,6	26,4
Ikke-vestlig baggrund	52,0	38,8
Partner etnisk dansk	23,4	-
Partner vestlig baggrund	23,0	-
Partner ikke-vestlig baggrund	53,2	-
Folkepensionist	92,0	83,5
Partner folkepensionist, førtidspensionist eller på efterløn	74,6	-

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

FORHOLD, DER PÅVIRKER SANDSYNLIGHEDEN FOR AT VÆRE ØKONOMISK DÅRLIGT STILLET I ALDERDOMMEN

INTRODUKTION

I dette kapitel undersøger vi, hvilken betydning faktorer som civilstatus, etnisk herkomst, tid i Danmark (brøkpension), uddannelsesniveau, tidligere tilknytning til arbejdsmarkedet og køn har af betydning for sandsynligheden for at blive kategoriseret som økonomisk dårligt stillet som folkepensionist ved en multivariat regressionsmodel. Formålet med regressionsmodellen er at undersøge de statistiske sammenhænge mellem disse faktorer og sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet som 68-årig. Det skal dog understreges, at estimationerne ikke kan bruges til at identificere direkte kausale sammenhænge.

EN STATISTISK MODEL

Fra analyserne i kapitel 6 ved vi, hvem de økonomisk dårligt stillede ældre er. Gruppen udgøres fortrinsvis af personer med lav uddannelse, ligesom indvandrere og personer med en skilsmisse i bagagen oftere er økonomisk dårligt stillede end andre 68+-årige. Disse deskriptive analy-

ser tager dog kun højde for én faktor ad gangen. I en statistisk model er det derimod muligt at kontrollere for alle disse faktorer på samme tid og derved udlede sammenhængen mellem den enkelte faktor og sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet.

For at undgå at sammenblende forandringer i sammensætningen af gruppen af ældre over tid, regelændringer samt konjunktoreffekter fokuserer vi i regressionsmodellen udelukkende på personer, som fyldte 68 år i 2013.

I modellen medtager vi variable, der beskriver de 68-årige i forhold til følgende parametre:

- Højeste fuldførte uddannelse
- Etnisk oprindelse
- Brøkpension
- Køn
- Familietype og civilstand
- Erhvervs erfaring siden 1980
- Socioøkonomisk status ved 55-årsalderen
- Information om, hvorvidt personen var på førtidspension eller modtog efterløn, inden han/hun blev folkepensionist
- Antal år siden tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet.

Uddannelsesniveau kan forventes at være stærkt korreleret med både tidligere indkomst og tidligere indbetalinger til private pensioner og arbejdsmarkedspensioner (højtuddannede har tit været tilknyttet arbejdsmarkedspensioner i længere tid end lavtuddannede). Vi ved fra analyserne i kapitel 6, at både *etnicitet* (her opgjort i tre grupper: dansk, fra vestlige lande hhv. fra ikke-vestlige lande) og *brøkpension* (defineret ud fra tid i Danmark fra 15-65-årsalderen) har betydning for sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet, og derfor indgår begge variable her. *Køn* har også væsentlig betydning for sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet, og det samme gælder for *familietype* og *erhvervs erfaring*.

Socioøkonomisk status i erhvervsaktiv alder påvirker pensionsindbetalingernes størrelse, og personer, der trak sig tilbage på efterløn eller førtidspension, har dels sparet op i færre år og er dels (eventuelt) begyndt at nedspare deres pensionsformue tidligere end personer, som blev på arbejdsmarkedet, til de nåede folkepensionsalderen.

Vi estimerer to modeller for alle 68-årige i Danmark, som ikke falder for et af eksklusionskriterierne defineret i tabel 5.1 – hvor de afhængige variable er sandsynligheden for at være i gruppe A hhv. sandsynligheden for at være i gruppe B.

Regressionskoefficienterne fremgår af tabel 7.1, med den tilhørende t-statistik i højre kolonne. Det fremgår, at familietype har en signifikant betydning for risikoen for at være økonomisk dårligt stillet. I forhold til referencekategorien *Ugift* har personer i ægteskab og efterladte en lavere risiko for at være økonomisk dårligt stillede.

Personer med en skilsmisse i bagagen har den samme sandsynlighed som ugifte for at være økonomisk dårligt stillede.

Etnisk oprindelse har, som forventet, stor betydning for sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet. Personer med vestlig baggrund har i gennemsnit 20 pct. større sandsynlighed for at være i gruppe A i forhold til etnisk danske 68+-årige, mens det tilsvarende tal for 68-årige med ikke-vestlig baggrund er 41 pct., hvilket afspejler, at indvandrere er voldsomt overrepræsenterede i denne gruppe.

At modtage en større *andel* af den fulde folkepension har ingen statistik signifikant betydning for sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet (når vi tager højde for etnisk oprindelse).

I de deskriptive analyser i kapitel 6 fandt vi, at *kvinder* oftere er økonomisk dårligt stillede end mænd. Dette resultat fremkommer ikke af regressionsmodellen; tværtimod har kvinder en signifikant lavere risiko for at være økonomisk dårligt stillede end mænd, når vi tager højde for andre forhold, som vi forventer har betydning for sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet som 68-årig.

Som forventet viser modellen, at *uddannelse* har en stor forklaringskraft på, hvorvidt en person er økonomisk dårligt stillet eller ej. Personer med en ukendt uddannelsesbaggrund har dog en endnu højere risiko for at være økonomisk dårligt stillede end personer med grundskole som højeste fuldførte uddannelse (selv om vi kontrollerer for herkomst i modellen).

Der er en signifikant negativ sammenhæng mellem *erhvervs erfaring* og sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet. De 25 pct. af de 68-årige med den længste erhvervs erfaring har 4 pct. lavere sandsynlighed for at være økonomisk dårligt stillede som 68-årige end de 25 pct. af de 68-årige med den korteste erhvervs erfaring.

Jo flere *børn* man har, desto større sandsynlighed er der for at være økonomisk dårligt stillet som pensionist, selv om koefficienten er mindre end 1 pct.

Personer, som gik på *efterløn*, har en lavere sandsynlighed for at være økonomisk dårligt stillede end personer, som var på førtidspension, inden de blev folkepensionister. Dette kan eventuelt forklares ved, at personer, der var på efterløn, har haft en kontinuerlig, stabil tilknytning til arbejdsmarkedet. Lidt overraskende er der ingen signifikant forskel mellem førtidspensionister og folkepensionister. Sandsynligvis kan dette resultat dog forklares ved, at vi også inkluderer antal år siden tilbage-trækning i modellen, og disse variabler viser, at der er en sammenhæng mellem tidlig tilbagetrækning og større sandsynlighed for at være økonomisk dårligt stillet som 68-årig.

Afslutningsvist viser tabel 7.1, at personer, der var *selvstændige* ved 55-årsalderen, har en lavere sandsynlighed for at være økonomisk dårligt stillede som 68-årig end dem, der var lønmodtagere. Samlet set viser tabel 7.1 dermed, at den øgede sandsynlighed for at være økonomisk dårligt stillet for personer med ikke-dansk baggrund, sammenholdt med personer med dansk baggrund, er mellem 8 og 41 pct., afhængigt af om vi ser på vestlige eller ikke-vestlige indvandrere og risikoen for at være i gruppe A eller i gruppe B. De øvrige estimerede koefficienter for fx køn, uddannelsesniveau, civilstatus og erhvervs erfaring har størrelsesordenen 0-4 pct. At have anden etnisk baggrund end dansk er dermed den variabel, som hænger stærkest sammen med sandsynligheden for at være økonomisk dårligt stillet som 68-årig.

TABEL 7.1

Pooled OLS-regression, der estimerer sandsynligheden for, at en person er økonomisk dårligt stillet, givet særskilte baggrundskarakteristika. Særskilt for gruppe A og gruppe B.

Afhængige variabler:	Gruppe B		Gruppe A	
	Koefficient	T-statistik	Koefficient	T-statistik
<i>Familietype. Reference = Ugift</i>				
Gift i mere end 20 år	-0,04 ***	(-9,95)	-0,04 ***	(-10,1)
Gift i mindre end 20 år	-0,04 ***	(-9,14)	-0,04 ***	(-8,84)
Enke i mere end 10 år	-0,02 ***	(-4,02)	-0,02 **	(-3,04)
Enke i mindre end 10 år	-0,02 ***	(-3,90)	-0,02 ***	(-3,95)
Skilt i mere end 10 år	-0,00	(-0,66)	-0,00	(-0,23)
Skilt i mindre end 10 år	-0,00	(-0,19)	0,00	(0,40)

(Fortsættes)

TABEL 7.1 FORTSAT

Pooled OLS-regression, der estimerer sandsynligheden for, at en person er økonomisk dårligt stillet, givet særskilte baggrundskarakteristika. Særskilt for gruppe A og gruppe B.

Afhængige variabler:	Gruppe B		Gruppe A	
	Koefficient	T-statistik	Koefficient	T-statistik
<i>Etnisk oprindelse. Reference = Dansk</i>				
Vestlig	0,08 *	(2,50)	0,20 ***	(5,26)
Ikke-vestlig	0,23 ***	(4,92)	0,41 ***	(7,87)
Andel folkepension	-0,00	(-0,07)	-0,14	(-0,98)
<i>Etnisk oprindelse interageret med andel folkepension</i>				
Vestlig *andel folkepension	-0,06 ***	(-1,70)	-0,18 ***	(-4,48)
Ikke-vestlig*andel folkepension	-0,07	(-1,26)	-0,21	(-3,44)
<i>Køn. Reference = Mand</i>				
Kvinde	-0,01 ***	(-6,54)	-0,01 ***	(-6,4)
<i>Uddannelse. Reference = Grundskole</i>				
Gymnasium	-0,01 ***	(-5,71)	-0,01 ***	(-5,41)
Erhvervsfaglig	-0,01 ***	(-4,90)	-0,02 ***	(-5,44)
Kort/mellemlang videregående	-0,02 ***	(-10,4)	-0,02 ***	(-10,8)
Lang videregående	-0,02 ***	(-7,90)	-0,02 ***	(-8,02)
Ukendt uddannelse	0,03 ***	(3,75)	0,03 ***	(4,35)
<i>Gennemsnitlig erhvervs erfaring siden 1980 – kvartil. Reference = 1. kvartil</i>				
2. kvartil, erhvervs erfaring	-0,01 *	(-2,21)	-0,01 *	(-2,49)
3. kvartil, erhvervs erfaring	-0,02 ***	(-6,33)	-0,03 ***	(-7,12)
4. kvartil, erhvervs erfaring	-0,04 ***	(-9,01)	-0,04 ***	(-9,99)
Antal børn	0,00 ***	(3,77)	0,00 **	(3,42)
<i>Tilbagetrækningstype. Reference = Førtidspensionist</i>				
Folkepension	-0,00	(-0,21)	-0,00	(-1,06)
Efterløn	-0,00	(-1,87)	-0,01 **	(-3,09)
<i>Antal år siden tilbagetrækning. Reference = Stadig erhvervsaktiv</i>				
Tilbagetrukket i løbet af året	0,02 ***	(4,05)	0,01 ***	(3,74)
1 år siden tilbagetrækning	0,01 ***	(3,64)	0,01 ***	(3,43)
2 år siden tilbagetrækning	0,02 ***	(5,27)	0,02 ***	(6,25)
3 år siden tilbagetrækning	0,01 **	(2,91)	0,01 **	(2,76)
4 år siden tilbagetrækning	0,01 ***	(3,64)	0,02 ***	(4,10)
5 år siden tilbagetrækning	0,02 ***	(3,50)	0,02 ***	(3,91)
6 år siden tilbagetrækning	0,02 ***	(3,37)	0,02 ***	(4,08)
7 år siden tilbagetrækning	0,02 ***	(3,75)	0,02 ***	(4,06)
8 år siden tilbagetrækning	0,02 ***	(3,89)	0,02 ***	(3,85)
9 år siden tilbagetrækning	0,02 ***	(1,44)	0,01	(0,82)
10 år siden tilbagetrækning	0,02 **	(0,29)	-0,00	(-0,49)
11 år siden tilbagetrækning	0,00	(1,34)	0,01	(0,90)
12 år siden tilbagetrækning	0,01	(5,21)	0,04 ***	(5,49)
13 år siden tilbagetrækning	0,03 ***	(4,05)	0,02 ***	(3,74)
<i>Socioøkonomisk status ved 55-årsalderen. Reference = Lønmodtager.</i>				
Selvstændig	-0,02 ***	(-5,57)	-0,02 ***	(-5,77)
Dagpenge eller kontanthjælp	0,02 ***	(4,50)	0,02 ***	(4,67)
Førtidspension	-0,00	(-0,40)	-0,01	(-1,93)

Anm.: N = 60.793. * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik.

ULIGHEDSMÅL

INTRODUKTION

Udviklingen i antallet og andelen af økonomisk dårligt stillede ældre fortæller en vigtig historie, men lader også meget være ufortalt. Ændringer i indkomsten for personer, der er under grænseværdien i alle årene, kan for eksempel ikke aflæses i disse mål. Vi har derfor beregnet en række fattigdoms- og ulighedsindikatorer, der gør det muligt at belyse flere aspekter af udviklingen for de økonomisk dårligt stillede ældre. Vi har beregnet indikatorerne for hele befolkningen og særskilt for gruppen af 68+-årige. Boks 8.1 viser definitionen af de ulighedsindikatorer, som vi har beregnet i denne rapport. Indikatorerne gennemgås nedenfor.

BOKS 8.1

De benyttede formler til beregning af hhv. indkomstgab, fattigdomsgab og Gini-koefficient for gruppen af økonomisk dårligt stillede ældre.

$$\text{Indkomstgab} = \sum_{i=1}^q \frac{(z - y_i)/z}{q}$$

$$\text{Fattigdomsgab} = \sum_{i=1}^q \frac{(z - y_i)/z}{n}$$

$$\text{Gini} = \frac{n+1}{n-1} - 2 \sum_{i=1}^n \frac{(n+1-i) * y_i}{n(n-1)\bar{y}}$$

INDKOMSTGABET I GRUPPEN AF ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE

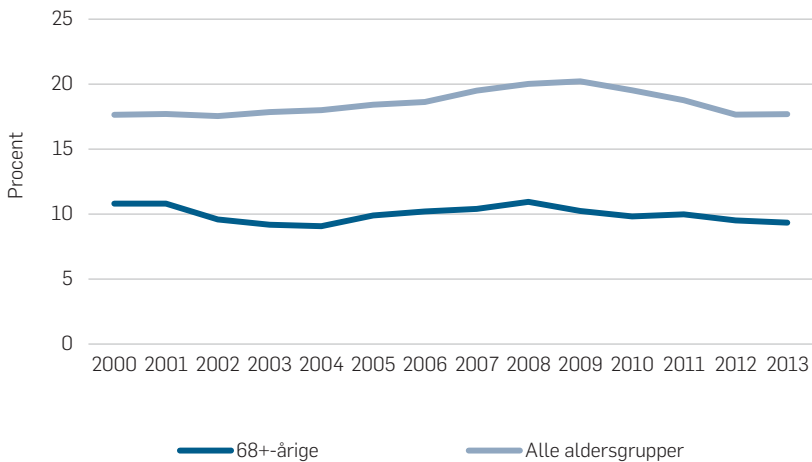
Indkomstgab kan fortolkes som den gennemsnitlige afvigelse fra fattigdomsgrænsen for de økonomisk dårligt stillede ældre og måler dermed graden af fattigdom blandt de økonomisk dårligt stillede.

y_i er personens ækvivalerede diponible indkomst, z er fattigdomsgrænsen, og q er antallet af økonomisk dårligt stillede personer.

Det fremgår af figur 8.1, at indikatoren er forholdsvis konstant i perioden. Dette betyder altså, at den gennemsnitlige afvigelse fra fattigdomsgrænsen for dem, der falder under denne, er konstant i perioden. De økonomisk dårligt stillede 68+-årige er dermed hverken blevet relativt set rigere eller relativt set fattigere i løbet af perioden.

FIGUR 8.1

Indkomstgabet for økonomisk dårligt stillede. Særskilt for 68+-årige og for alle aldersgrupper. 2000-2013. Procent.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

FATTIGDOMSGABET I GRUPPEN AF ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRE

Da indkomstgabet udelukkende er beregnet på baggrund af gruppen af økonomisk dårligt stillede, men ikke tager højde for størrelsen af denne gruppe, kan bevægelser ind og ud af denne gruppe forårsage arbitrære ændringer. Eksempelvis vil indkomstgabet stige, hvis en del af personerne tæt på grænsen løftes over grænsen. I denne situation vil indkomstgabet stige, fordi de tilbageværende personer under fattigdomsgrænsen i gennemsnit er blevet fattigere, selv om der er sket en pareto-forbedring – ingen er stillet dårligere, og nogle er stillet bedre. Stigningen i indkomstgabet er derfor kontraintuitiv i denne sammenhæng.

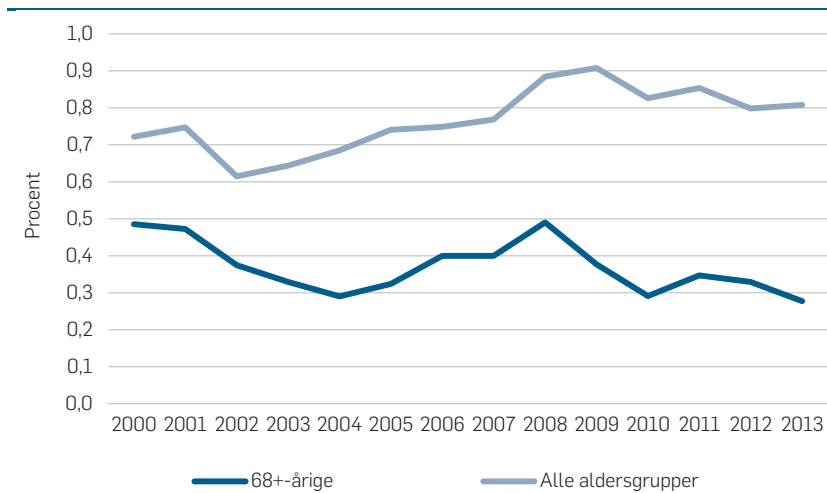
Fattigdomsgabet beregnes næsten som indkomstgabet, men tager samtidig højde for andelen af økonomisk dårligt stillede i populationen. Derved kan en stigning i denne indikator betragtes som en stigning i samlet fattigdom, der både kan skyldes, at der er flere fattige, eller at de fattige er blevet relativt set fattigere. Formlen for fattigdomsgabet er præ-senteret i boks 8.1. y_i er personens ækvivalerede diponible indkomst, Z

er fattigdomsgrænsen, q er antallet af økonomisk dårligt stillede personer, og n er antallet af personer i populationen.

Det fremgår, at indikatoren for fattigdomsgabet følger udviklingen i andelen af økonomisk dårligt stillede i gruppe B ganske nøje (jf. figur 5.2). Ligesom med andelen af økonomisk dårligt stillede er udviklingen i fattigdomsgabet drevet af konjunktoren. I højkonjunktoren frem til 2008 stiger medianindkomsten, hvorfor de 68+-åriges indkomster, der er relativt ukorrelerede med konjunktoren, i højere grad falder under denne grænse, dvs. at vi ser en stigning i fattigdomsgabet. I 2008 er fattigdomsgabet for de 68+-årige på sit højeste med 0,49 pct. Derefter falder det igen, og i 2013 var det nede på 0,28 pct. for de 68+-årige.

FIGUR 8.2

Fattigdomsgabet for økonomisk dårligt stillede. Særskilt for 68+-årige og for alle aldersgrupper. 2000-2013. Procent.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

UDVIKLING I GINI-KOEFFICIENTEN

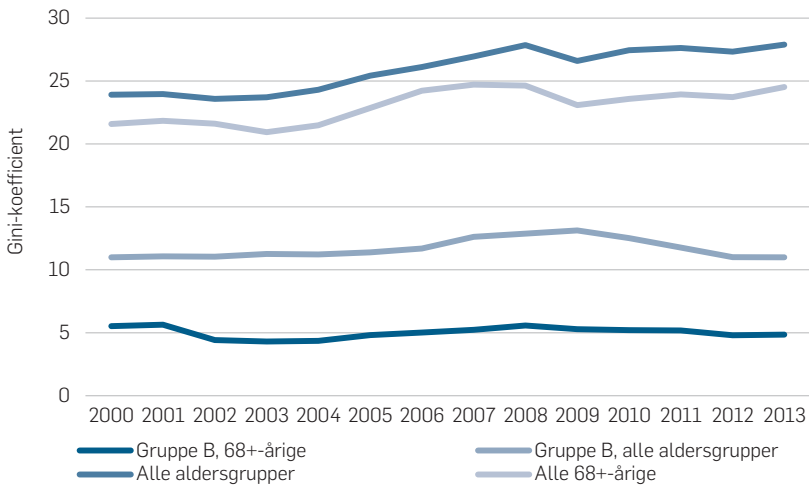
Gini-koefficienten tager ikke udgangspunkt i en fattigdomsgrænse, men måler derimod graden af ulighed for en given population. Koefficienten antager værdien 100 for det ekstreme tilfælde, hvor en enkelt person har hele den samlede indkomst, mens den antager værdien 0 i det andet eks-

trem, hvor alle personer har lige stor indkomst. Gini-koefficienten defineres i boks 8.1. y_i betegner personens ækvivalerede disponible indkomst, $\bar{y}$ er den gennemsnitlige indkomst, i er personens rangering af indkomst i befolkningen ($i = 1$ for den fattigste, $i = n$ for den rigeste) og n er antallet af personer.

Vi ønsker at belyse uligheden i gruppen af ældre generelt såvel som specifikt inden for gruppen af økonomisk dårligt stillede ældre. Vi har derfor beregnet Gini-koefficienten for begge grupper. Det fremgår, at begge kurver stiger svagt i perioden. Uligheden er dog langt større, når vi beregner den for hele gruppen, hvilket er forventeligt, idet gruppen af økonomisk dårligt stillede er en gruppe, hvis medlemmer er selekteret efter at have en indkomst, der ikke adskiller sig voldsomt fra hinanden. Til sammenligning har vi ligeledes beregnet Gini-koefficienterne for samtlige borgere i landet og for alle økonomisk dårligt stillede for alle aldersgrupper.

FIGUR 8.3

Gini-koefficient opgivet særskilt for alle aldersgrupper og 68+-årige samt for økonomisk dårligt stillede 68+-årige hhv. alle i gruppe B. 2000-2013.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af registerdata.

Det fremgår, at uligheden er størst for hele befolkningen med en Gini-koefficient på 27,9 i 2013. For alle 68+-årige er uligheden lidt lavere, nemlig 24,5 i 2013. For hele befolkningen samt for alle 68+-årige stiger

uligheden i perioden. Når vi vælger at beregne uligheden særskilt for de økonomisk dårligt stillede, er niveauet noget lavere. Således er Gini-koefficienten 11,0 for alle aldersgrupper og 4,9 for de 68+-årige i 2013. Dermed kan vi konkludere, at der er en mere lige indkomstsammensætning for gruppen af ældre end for befolkningen generelt. Denne forskel gælder i særlig grad inden for gruppen af økonomisk dårligt stillede. Udviklingen følger nogenlunde udviklingen i de andre ulighedsindikatorer, og for alle 68+-årige er uligheden størst i 2007 med en Gini-koefficient på 24,7.

ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE ÆLDRES FORBRUG

Med udgangspunkt i den løbende Forbrugsundersøgelse belyser vi i dette kapitel, i hvilken grad økonomisk dårligt stillede ældres forbrug afviger fra andre personers forbrug i samme alderskategori. Forbrugsundersøgelsen indeholder forholdsvis få personer. Derfor inddeler vi for en del af analyserne alle de 68+-årige, der findes i Forbrugsundersøgelsen, i fem lige store grupper efter indkomst. Data fra Forbrugsundersøgelsen er opgjort i perioden 2000-2012. Vi har ækvivaleret forbruget med husholdningsstørrelsen og fremskrevet til 2012-priser med prisindeks.

I tabel 9.1 undersøger vi sammenhængen mellem det gennemsnitlige samlede forbrug for de fem grupper og forskellige indkomstmål. Den første kolonne i tabel 9.1 viser det samlede forbrug for de fem indkomstkvintiler på basis af informationerne i Forbrugsundersøgelsen. Det ses, at personerne med de højeste indkomster har et markant højere forbrug end personerne med de laveste indkomster. Den anden kolonne viser den gennemsnitlige disponible indkomst som opgjort i Danmarks Statistiks indkomstregister, og den tredje kolonne viser forskellen mellem den disponible indkomst og det gennemsnitlige forbrug. Det fremgår, at forbruget for personerne med de laveste indkomster er større end den disponible indkomst, mens det modsatte gør sig gældende for personerne med de højeste indkomster.

Forbrugsundersøgelsen indeholder desuden information om husstandens indkomst. I kapitel 2 beskrev vi, at registerdata for indkomst ikke er komplette, bl.a. fordi skattefri tillæg fra kommunerne til de dårligst stillede borgere, herunder brøkpensionister og andre 68+-årige med meget lave indkomster, delvist mangler. Vi har derfor sammenlignet den opgivne indkomst i Forbrugsundersøgelsen (fjerde kolonne) med indkomsten fra Danmarks Statistiks registre (femte kolonne). Det fremgår af tabel 9.1, at forskellen netop er sådan, at personerne med lavest indkomst har rapporteret en større indkomst i Forbrugsundersøgelsen end den officielle fra Danmarks Statistiks indkomstregistre.

TABEL 9.1

Gennemsnitligt forbrug og gennemsnitlig disponibel indkomst hos 68+-årige i Forbrugsundersøgelsen samt i Danmarks Statistiks register. Særskilt for indkomstkventil. Kroner.

Indkomstkventiler:	Gennemsnitligt forbrug (FU)	Gennemsnitlig disponibel indkomst – (DST)	Forskel	Samlet indkomst (FU)	Samlet indkomst – (DST)	Forskel
1. kvartil	156.196	131.405	-24.791	195.314	179.843	15.472
2. kvartil	162.368	157.349	-5.018	207.855	206.953	901
3. kvartil	184.315	189.818	5.503	257.480	260.427	-2.947
4. kvartil	225.470	234.280	8.810	325.852	329.734	-3.882
5. kvartil	297.697	357.088	59.391	517.894	527.979	-10.085

Anm.: FU = Forbrugsundersøgelsen, DST = Danmarks Statistik.

Kilde: Egne beregninger på basis af Forbrugsundersøgelsen og registerdata fra Danmarks Statistik.

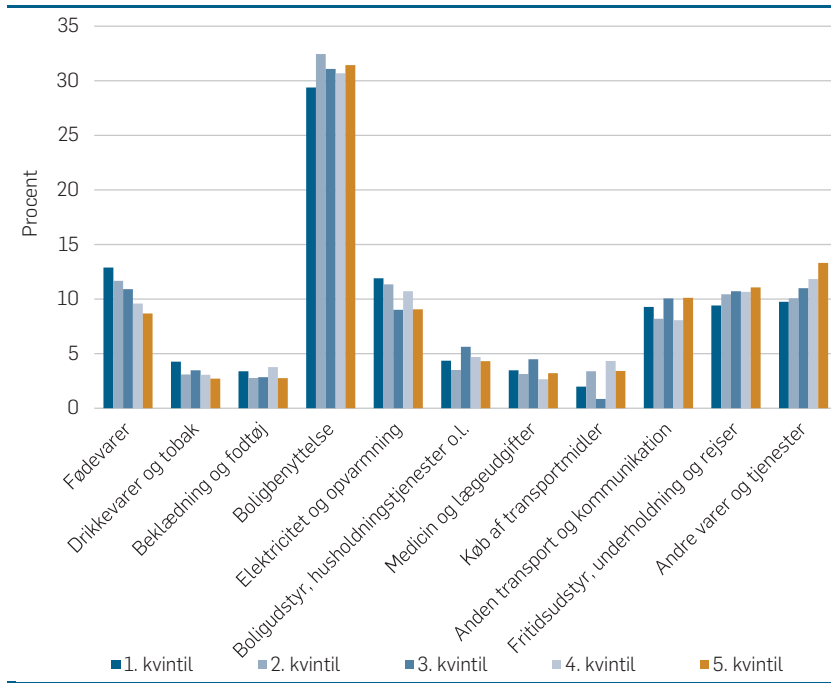
BASALT FORBRUG

I figur 9.1 opgør vi forbruget på ti varekategorier og en restkategori. Vi opgør forbruget på disse varekategorier som den gennemsnitlige andel af det samlede forbrug for den relevante gruppe. Der er en tydelig tendens til, at gruppen med den største samlede indkomst bruger en mindre andel på basisgoder som fødevarer, drikkevarer og elektricitet og opvarmning, mens andelen, der bruges på fritidsudstyr, underholdning og rejser, er højest for grupperne med større indkomst.

FIGUR 9.1

Forbrug hos 68+-årige fordelt på kategorier. Særskilt for indkomstkventiler. Procent.

Kilde: Egne beregninger på basis af Forbrugsundersøgelsen.

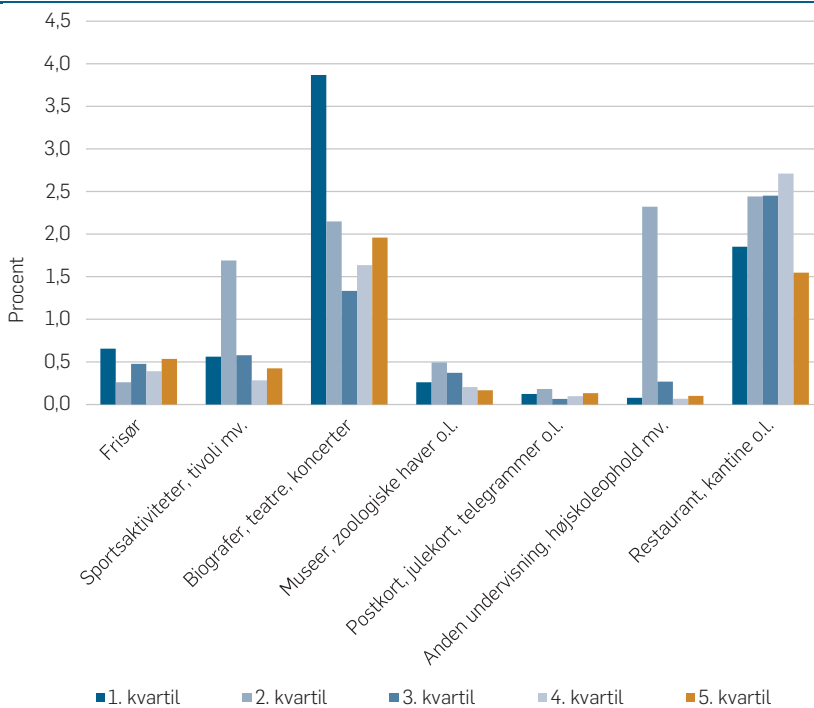
FRITIDSRELATERET FORBRUG

Figur 9.1 viser, at de 68+-årige, der har de laveste indkomster, har et lavere forbrug af fritidsudstyr, underholdning og rejser end de 68+-årige, der har de højeste indkomster. Man kan derfor forestille sig, at det netop er denne type af varer, som 68+-årige med lave indkomster har et lavere forbrug af, sammenholdt med 68+-årige med højere indkomster. I figur 9.2 ser vi derfor nærmere på, hvor stor en del af indkomsten, der anvendes til fritidsrelateret forbrug for forskellige indkomstgrupper. Vi har også inkluderet omkostninger til besøg hos frisør i figuren. Der ses dog ingen klar sammenhæng mellem indkomst og fritidsrelateret forbrug. Fx er forbruget til biografer, teatre og koncerter højest for dem, der har de laveste indkomster.

Figur 9.2 viser forbruget som en andel af den totale indkomst. Da personer i 1. kvartil pr. definition har lavere indkomst end personer i 5. kvartil, har vi også undersøgt det fritidsrelaterede forbrug i absolutte tal (vises ikke her). Der findes dog ingen klare sammenhænge mellem forbrug i absolutte tal og indkomstniveau. Det er dermed sandsynligt, at de observerede forskelle i fritidsrelateret forbrug delvist relaterer sig til forskelle i præferencer og behov blandt forskellige indkomstgrupper.

FIGUR 9.2

Andelen af 68+-åriges fritidsrelaterede forbrug af det samlede forbrug fordelt på kategorier. Særskilt for indkomstkvintiler. Procent.

Kilde: Egne beregninger på basis af Forbrugsundersøgelsen.

FORBRUG AF SUNDHEDSYDELSE

Pensionister kan forventes at have et forholdsvis højt forbrug af sundhedsydelser sammenlignet med andre grupper i samfundet. Sundheds-

ydelserne varierer, hvad angår graden af brugerbetaling, og vi er således særligt interesserede i, om vi kan identificere, hvorvidt de økonomisk dårligt stillede benytter mere eller mindre af en given sundhedsydelse, alt efter graden af brugerbetaling. Vi forventer således, at besøg hos egen læge i højere grad bestemmes af personens helbredstilstand end fx besøg hos tandlægen, der kræver en væsentlig brugerbetaling, og at sidstnævnte dermed kan tænkes at blive sparet væk af de økonomisk dårligt stillede ældre.

Denne analyse bruger som grundlag samtlige personer fra Forbrugsundersøgelsen, der er fyldt 68 år i det pågældende år. Vi identificerer 2.509 personer på dette grundlag, hvoraf de 168 er i gruppe B i mindst ét år i perioden 2000-2012. Forbrugsundersøgelsen indeholder information om forbruget af sundhedsydelser i form af betaling til ydelser som tandlæge og fysioterapeut samt indkøb af sundhedsrelaterede varer som medicin og briller. Ligesom i analysen om det generelle vareforbrug er forbruget opgjort på husstandsniveau, og vi har derefter ækvivaleret for hver enkelt person.

I tabel 9.2 analyserer vi det gennemsnitlige forbrug af de varer, der i Forbrugsundersøgelsen samlet går under betegnelsen medicin mv. Det fremgår, at de økonomisk dårligt stillede ældre bruger mindre på denne varekategori end 68+-årige generelt. Når vi ser på de enkelte komponenter, som denne varegruppe består af, viser det sig, at de økonomisk dårligt stillede bruger ca. det samme på medicin og vitaminer mv., mens deres gennemsnitlige forbrug af andre medicinske produkter samt briller er væsentligt lavere.

TABEL 9.2

Forbrug af medicin, briller mv. hos 68+-årige fordelt på kategorier. Særskilt for økonomisk dårligt stillede 68+-årige i gruppe B og alle 68+-årige. Kroner.

DST-kategori	Sundhedsydelse	Alle	Gruppe B
611	Medicin, vitaminer mv.	1.871	1.654***
612	Andre medicinske produkter	99	3***
613	Briller mv.	977	13***
61 i alt	Medicin, briller mv.	2.947	1.670***

Anm.: * p < 0,1, ** p < 0,05, *** p < 0,01.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Forbrugsundersøgelsen samt registerdata fra Danmarks Statistik.

Vi har lavet samme analyse på den samlede varegruppe betegnet ”lægebesøg mv.” Det fremgår af tabel 9.3, at de økonomisk dårligt stillede

68+-årige i gennemsnit bruger 2.900 kr. på denne post, mens den resterende del af de 68+-årige bruger 4.500 kr. i gennemsnit. Når vi deler denne varekategori op i subkomponenter, kan vi se, at de økonomisk dårligt stillede bruger en anelse mindre på læge, mens den største forskel findes i et meget lavere forbrug af tandlægeydelse.

Da vi ikke har grund til at tro, at økonomisk dårligt stillede i gennemsnit har et bedre helbred end deres aldersfæller (i næste kapitel viser vi, at deres selvrapporterede helbred faktisk er dårligere), indikerer resultaterne i dette kapitel således, at de økonomisk dårligt stillede i ringere grad har råd til at foretage investeringer i deres helbred end øvrige 68+-årige.

TABEL 9.3

Forbrug af læge, tandlæge mv. hos 68+-årige fordelt på kategorier. Særskilt for økonomisk dårligt stillede 68+-årige i gruppe B og alle 68+-årige. Kroner.

DST-kategori	Sundhedsydelse	Alle	Gruppe B
621	Læge	164	125***
622	Tandlæge	3.337	2.043***
623	Fysioterapeut, naturlæge mv.	1.016	686***
62 i alt	Læge, tandlæge o.l.	4.517	2.854***

Anm.: * p < 0,1, ** p < 0,05, *** p < 0,01.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Forbrugsundersøgelsen samt registerdata fra Danmarks Statistik.

DE 68+-ÅRIGES EGNE VURDERINGER AF DERES LEVEVILKÅR

Analysen af de 68+-åriges forbrug i kapitel 9 viser en systematisk sammenhæng mellem visse forbrugsgoder og indkomst. Analysen kan dog ikke skelne mellem forskelle i latent efterspørgsel og behov, og vi kan dermed ikke sige noget om, hvorvidt personer med mindre forbrug har et reelt afsavn, eller om de blot har mindre behov for forbrug. Til dette formål er Ældredatabasens spørgsmål indikative, idet flere spørgsmål indeholder personernes subjektive vurderinger af deres økonomiske situation. Analyserne i dette afsnit skal altså ses som et supplement til dem i kapitel 9.

Vi benytter Ældredatabasens spørgsmål fra 2002, 2007 og 2012 til at belyse sammenhængen mellem 68+-åriges indkomst og deres subjektive vurderinger af en række levevilkårsforhold. Vi har i alle tilfælde inddelt de 68+-årige i fem indkomstkventiler baseret på ækvivaleret disponibel indkomst i det pågældende år ligesom i kapitel 9 (om forbrug), dog med andre indkomstgrænser, da Ældredatabasen og Forbrugsundersøgelsen ikke indeholder de samme personer. Tabel 10.1 angiver antallet af 68+-årige i hver indkomstkventil. Den viste indkomstgrænse er for 2012.

Ud over indkomstgrænser viser vi også gennemsnitsalderen for personerne i de fem indkomstkventiler. Det ses, at personerne med de laveste indkomster er omtrent halvandet år ældre end personerne med de

højeste indkomster. Selv om aldersforskellen ikke er stor, kan den eventuelt bidrage til at forklare en del af de forskelle mellem personer i forskellige indkomstkventiler, som vi præsenterer i dette afsnit.

TABEL 10.1

Antal personer, indkomstgrænse til grund for inddeling i fem indkomstkventiler samt gennemsnitsalder for personerne i hver kvintil. Antal, kroner og år.

Indkomstkventiler:	Antal personer	Indkomstgrænse	Gennemsnitsalder
1. kvintil	3.154	136.635	78,1
2. kvintil	3.153	151.895	77,8
3. kvintil	3.153	175.641	77,5
4. kvintil	3.153	225.618	77,2
5. kvintil	3.153		76,5

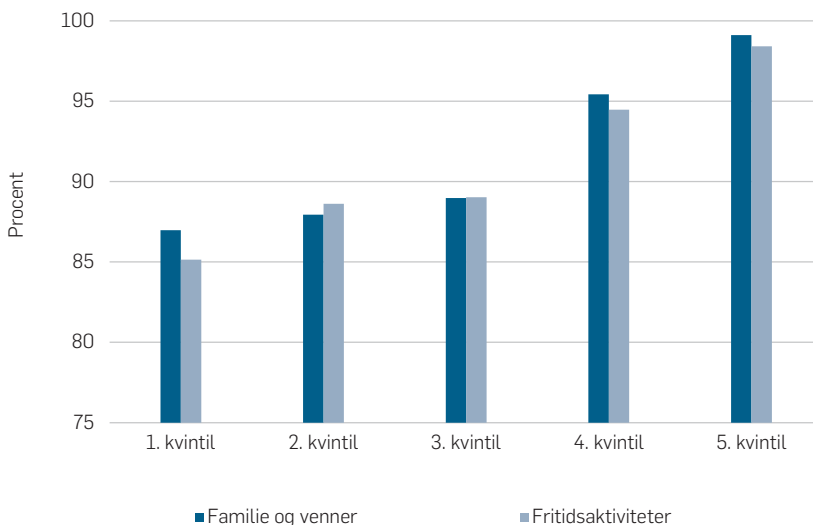
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Ældredatabasen og registerdata.

INDKOMST OG FRITIDS AKTIVITETER

De interviewede personer i Ældredatabasen er blevet spurgt om, hvorvidt de har råd til at invitere familie og venner på besøg mindst én gang om måneden, og hvorvidt de har råd til at deltage i de fritidsaktiviteter, de har lyst til. Det fremgår af figur 10.1, at de tre laveste indkomstkventiler svarer næsten identisk, idet mellem 85 og 90 pct. svarer, at de har råd til begge dele. For 4. indkomstkventil gælder dette ca. 95 pct., mens næsten alle personerne i den øverste indkomstkventil svarer bekræftende på, at de har råd til de to ting. Vi kan dermed konkludere, at mellem 15 og 10 pct. af de 68+-årige med lav- eller mellemindkomst ifølge egen vurdering ikke har råd til relativt basale forbrugsgoder.

FIGUR 10.1

Andelen af 68+-årige, der vurderer, at de har råd til hhv. at invitere familier og venner på besøg og til at deltage i fritidsaktiviteter. Særskilt for indkomstkventiler. Procent.

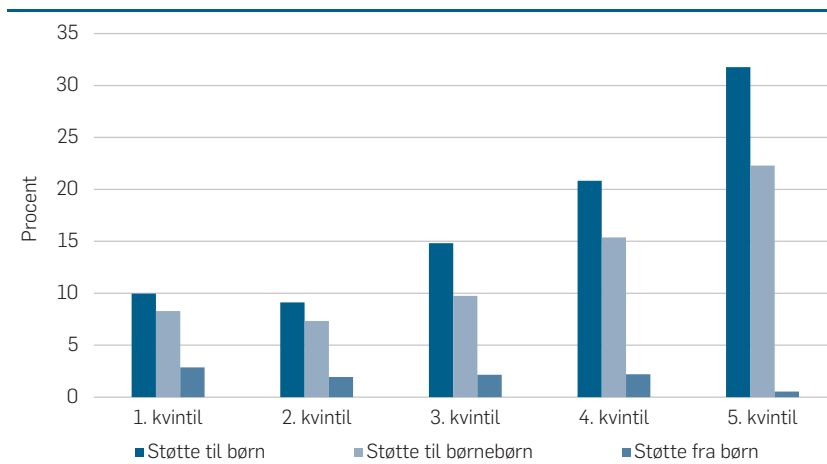
Kilde: Egne beregninger på baggrund af Ældredatabasen.

INDKOMST OG ØKONOMISK STØTTE

Ældredatabasen indeholder information om ét specielt forbrugsgode, der ikke indgår i Forbrugsundersøgelsen, nemlig gaver til børn og børnebørn. Det fremgår af figur 10.2, at under 10 pct. inden for hver af de to laveste indkomstkventiler har givet større gaver til deres børn eller børnebørn inden for det seneste år. Blandt personerne i 5. indkomstkventil har lidt mere end 30 pct. givet økonomisk støtte til deres børn, og lidt mere end 20 pct. har givet økonomisk støtte til børnebørnene. Omvendt har så godt som ingen personer i den øverste indkomstkventil modtaget økonomisk støtte fra deres børn, mod 2-3 pct. for de fire laveste indkomstkventiler.

FIGUR 10.2

Andelen af 68+-årige, der inden for det sidste år har ydet økonomisk støtte til børn eller børnebørn, samt andelen, der har modtaget økonomisk støtte fra børn inden for det sidste år. Særskilt for indkomstkventiler. Procent.

Anm.: Kun personer, der opgiver, at de har børn eller børnebørn, besvarer spørgsmålene vedrørende støtte.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Ældredatabasen.

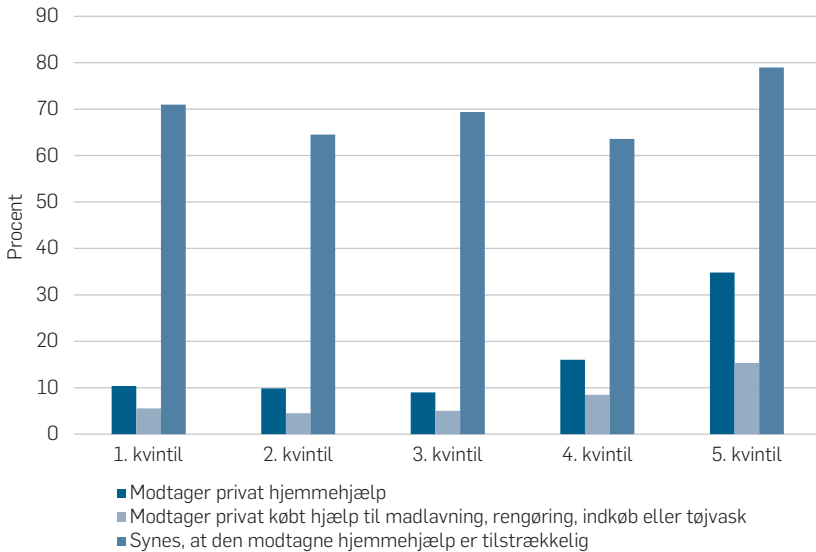
INDKOMST OG HJEMMEHJÆLP

Vi har undersøgt, hvor stor en andel af de forskellige indkomstkventiler, der modtager privat tilkøbt hjælp, enten i form af generel hjemmehjælp eller til specifikke, små daglige gøremål som madlavning, indkøb, osv. Det fremgår af figur 10.3, at under 10 pct. af personerne i de tre laveste indkomstkventiler har købt privat hjemmehjælp, mod hhv. 16 og 34 pct. i 4. og 5. indkomstkventil. Samme mønster gør sig gældende for andre former for tilkøbt hjælp til daglige gøremål, hvilket 15 pct. af personerne i 5. indkomstkventil gør brug af. Ældredatabasen spørger også respondenterne, hvorvidt de mener, at den (hjemme-)hjælp, de modtager, er tilstrækkelig. 71 pct. af de 68+-årige i den laveste indkomstkventil svarer bekræftende på dette, hvilket er lidt flere end for de tre midterste indkomstkventiler. Det ser dermed ikke ud til, at indkomst har en stor indflydelse på, hvem der er tilfredse med mængden af modtaget hjælp. For 5. indkomstkventil, der i højere grad tilkøber privat hjælp, gælder det dog, at lidt flere, nemlig 77 pct., vurderer, at de modtager tilstrækkelig hjælp.

FIGUR 10.3

Andelen af 68+-årige, der modtager hhv. privat hjemmehjælp eller privat købt hjælp til husholdning, samt andelen, der vurderer, at den modtager tilstrækkelig hjælp. Særskilt for indkomstkventiler. Procent.

Anm.: Spørgsmålet om hjemmehjælp bliver stillet til personer, der opgiver, at de har hjemmehjælp, og lyder "Er det en kommunal hjemmehjælp eller fra et privat firma?" Det er derfor muligt, at hjemmehjælp fra private firmaer, der betales af kommunen, indgår i opgørelsen. For spørgsmålet om hjælp til specifikke opgaver (den anden søjle) er det klart specificeret, at det drejer sig om privat købt hjælp.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Ældredatabasen.

INDKOMST OG FORVENTET LEVETID

Forventet levealder spiller formentlig en væsentlig rolle i sammenhængen mellem indkomst, formue og forbrug. Personer med lang forventet levetid har et større behov for økonomiske ressourcer sammenlignet med deres jævnaldrende med lavere forventet levetid.

De interviewede personer i Ældredatabasen bliver bedt om at vurdere sandsynligheden for, at de vil blive hhv. 75, 85 eller 90 år eller mere.³² På samme vis bliver personerne bedt om at vurdere sandsynligheden for, at de engang i fremtiden ikke vil have nok finansielle ressour-

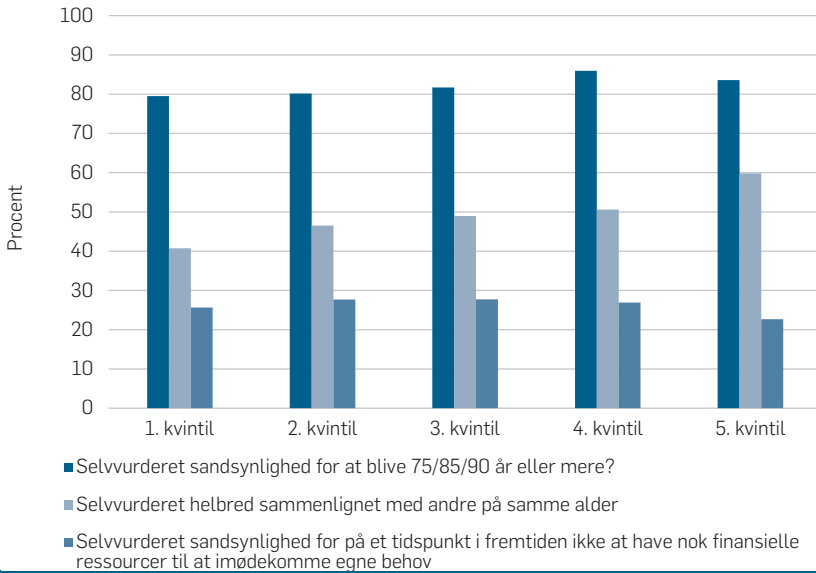
32. Spørgsmålet tilpasses respondentens alder, således at vedkommende kun besvarer spørgsmålet, hvis den pågældende alder overstiger respondentens alder ved interviewtidspunktet.

cer til at opfylde deres behov. Med hensyn til alder er langt de fleste optimistiske i forhold til at blive 75, 85 eller 90 år, med gennemsnitlige sandsynligheder på mindst 93 pct. for alle indkomstkventilerne. Der er desuden meget lidt variation mellem indkomstkventilerne, idet den højeste gennemsnitlige sandsynlighed er på omtrent 85 pct. for personerne med de højeste indkomster og omtrent 80 pct. for personerne i den laveste indkomstkventil. Dette tyder dermed ikke på, at de 68+-årige selv forventer en systematisk forskel i levetid.

I forhold til den fremtidige økonomiske situation er den gennemsnitlige sandsynlighed for i fremtiden *ikke* at have nok finansielle ressourcer mellem 22 og 30 pct. De relativt små forskelle dækker over et faldende gennemsnit fra 2. til 5. kvartil, således at personer med højere indkomster i mindre grad vurderer, at de vil mangle ressourcer i fremtiden. Personerne i 1. indkomstkventil bryder dog med dette mønster, da de med 25 pct. ligger lige mellem 4. og 5. kvartil. Dette tyder på, at højere indkomst har en positiv effekt på forventninger til den fremtidige økonomiske situation, men at denne sammenhæng ikke er entydig. De relativt positive forventninger til fremtiden for 1. indkomstkventil kunne tænkes at hænge sammen med lave forventninger og et lavt behov for forbrug. Endelig bliver respondenterne også bedt om at vurdere deres helbred i forhold til deres jævnaldrende. Det fremgår af figur 10.4, at en tredjedel fra 1. indkomstkventil vurderer deres eget helbred til at være godt eller meget godt i forhold til deres jævnaldrende, mens dette er tilfældet for knap halvdelen af 3. og 4. indkomstkventil, og for 58 pct. af de rigeste. Det er bemærkelsesværdigt, at denne forventede sammenhæng mellem indkomst og sundhed slår igennem i de 68+-åriges vurdering af eget helbred, men ikke i forhold til forventet levetid. Det kan tænkes, at den konkrete formulering med at vurdere sandsynligheden for at blive en bestemt alder skævvrider svarene i positiv retning. Eventuelt kan også forskellene i gennemsnitsalder mellem indkomstkventilerne bidrage til at forklare resultaterne.

FIGUR 10.4

Gennemsnitlig selvvalueret sandsynlighed for at blive 75/85/90 år eller mere blandt 68+-årige, andelen af disse, der vurderer, at deres helbred er godt eller meget godt sammenlignet med andre på deres alder, samt deres gennemsnitlige selvvaluerede sandsynlighed for i fremtiden ikke at have nok finansielle ressourcer til at opfylde egne behov. Særskilt for indkomstkventiler. Procent.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Ældredatabasen.

LITTERATUR

- Amilon, A. (2011): *Supplerende arbejdsmarkedspension – Hvorfor vælger eller fravælger førtidspensionister ordningen?* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 11:23.
- Amilon, A., G.P. Rotger, A.G. Jeppesen (2014): *Danskernes pensionsopsparinger og indkomster 2000-2011*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 14:20.
- Amilon, A., P. Bingley, T.H. Nielsen (2008): *Opsat pension – Øger den arbejdsudbuddet?* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 08:29.
- ATP (2015a): *Pensionsystemets restgruppe*. Hillerød: ATP.
- ATP (2015b): *Boligydelse til folkepensionister, dens betydning og dens incitamentsmæssige virkninger. Hvem, hvad, hvornår og hvorfor*. Hillerød: ATP, Analyserapport nr. 1a:2015.
- ATP livslang pension (2016): Tilgængelig på <https://www.atp.dk/atp-som-administrator/pension-sikring/atp-livslang-pension> Besøgt 8. marts 2016.
- Borger.dk (2016): Tilgængelig på <https://www.borger.dk/Sider/default.aspx>. Besøgt 11. januar 2016.
- Danmarks Statistik (2014): *Højtuddannede lever længst*. København: Nyt fra Danmarks Statistik, nr. 133, s. 13-14.

- De Økonomiske Råd (2006): *Dansk økonomi*, efterår 2006.
- Ekspertudvalg om ejendomsvurdering (2014): *Forbedring af ejendomsvurderingen – Resultater og anbefalinger fra regeringens eksterne ekspertudvalg*. København: Ekspertudvalg om ejendomsvurdering.
- Ekspertudvalg om fattigdom (2013): *En dansk fattigdomsgrænse – analyser og forslag til opgørelsesmetoder*. København: Ekspertudvalg om fattigdom.
- Folketinget (2015): *Forslag til lov om ændring af lov om social pension, lov om arbejdsskadesikring og lov om afgift af bidraget til arbejdsmarkedets erhvervs sygdomssikring og af arbejdsulykkeerstatninger m.v.* Tilgængelig på: <http://www.ft.dk/samling/20151/lovforslag/140/index.htm>. Besøgt 4. januar 2016.
- Jørgensen, M. (2007): *Danskernes pensionsopsparinger – En deskriptiv analyse*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 07:21
- Ældredatabasen (2016): Tilgængelig på: <http://www.sfi.dk/Default.aspx?ID=4985>. Besøgt 29. februar 2016.
- Økonomi- og Indenrigsministeriet (2014): *Familiernes økonomi – fordeling, fattigdom og incitamenter*. København: Økonomi- og Indenrigsministeriet.
- Økonomi- og Indenrigsministeriet (2013): *Ældres økonomiske vilkår*. Økonomisk analyse nr. 16, december 2013.

SFI-RAPPORTER SIDEN 2015

SFI-rapporter kan købes eller downloades gratis fra www.sfi.dk. Nogle rapporter er kun udkommet som netpublikationer, hvilket vil fremgå af listen nedenfor.

- 15:01 Ottosen, M.H., M. Lausten, S. Frederiksen & D. Andersen: *Anbragte børn og unges trivsel 2014*. 122 sider. ISBN: 978-87-7119-276-6. e-ISBN: 978-87-7119-277-3. Pris: 120,00 kr.
- 15:02 Benjaminsen, L., T. Dyrvig & T. Gliese: *Livet på hjemløseboformer*. 144 sider. ISBN: 978-87-7119-278-0. e-ISBN: 978-87-7119-279-7. Pris: 140,00 kr.
- 15:03 Gorinas, C. & V. Jakobsen: *Indvandreres og efterkommeres placering på det danske arbejdsmarked*. 176 sider. ISBN: 978-87-7119-280-3. e-ISBN: 978-87-7119-281-0. Pris: 170,00 kr.
- 15:04 Niss, N.K., A. Kierkgaard, A.-K. Højen-Sørensen & A.Aa. Hansen: *Barrierer for tidlig opsporing af alkoholproblemer i børnefamilier. En analyse af barrierer for frontpersonalet*. 145 sider. e-ISBN: 978-87-7119-282-7. Netpublikation
- 15:05 Bengtsson, S., A.L. Rasmussen & S. Gregersen: *Metoder i botilbud*. 208 sider. ISBN: 978-87-7119-283-4. e-ISBN: 978-87-7119-284-1. Pris: 200,00 kr.

- 15:06 Larsen, M.R. & J. Høgelund: *Handicap og beskæftigelse. Udviklingen mellem 2002 og 2014*. 240 sider. ISBN: 978-87-7119-285-8. e-ISBN: 978-87-7119- 286-5. Pris: 240,00 kr.
- 15:07 Dietrichson, J., M. Bøg, T. Filges & A.-M.K. Jørgensen. *Skolerettede indsatser for elever med svag socioøkonomisk baggrund*. 144 sider. ISBN: 978-87-7119-287-2. e-ISBN: 978-87-7119-288-9. Pris: 140,00 kr.
- 15:08 Østergaard, S.V., A.B. Steensgaard, A.T. Hansen, S. Henze-Pedersen & J. Østergaard: *På vej mod ungdomskriminalitet. Hvilke faktorer i barndommen gør en forskel?* 100 sider. e-ISBN: 978-87-7119- 289-6. Netpublikation.
- 15:09 Keilow, M. & A. Holm: *Udvikling af måleinstrument for elevadfærd og -holdninger. Baseline data fra evaluering af folkeskolereformen*. 56 sider. e-ISBN: 978-87-7119-290-2. Netpublikation.
- 15:10 Albæk, K., H.B. Bach, R. Bille, B.K. Graversen, H. Holt, S. Jensen & A.B. Jonassen: *Evaluering af mentorordningen*. 144 sider. e-ISBN: 978-87-7119-291-9. Netpublikation.
- 15:12 Christensen, E. & S. Baviskar: *Unge i Grønland. Med fokus på seksualitet og seksuelle overgreb*. 128 sider. ISBN: 978-87-7119-293-3. e-ISBN: 978-87-7119- 294-0. Pris: 120,00 kr.
- 15:13 Christensen, E. & S. Baviskar: *Kalaallit nunaanni inuusuttut. Kinguaasiuutitut tunngasut kinguaasiuutitigullu innarliisarnit qitiunneqarlutik*. 144 sider. ISBN: 978-87-7119-295-7. e-ISBN: 978-87-7119-296-4. Pris: 140,00 kr.
- 15:14 Rangvid, B.S., V.M. Jensen & S.S. Nielsen. *Forberedende tilbud og overgang til ungdomsuddannelse*. 99 sider. e-ISBN: 978-87-7119- 297-1. Netpublikation.
- 15:15 Amilon, A. (red.): *Inkluderende skolemiljøer – elevernes roller*. 288 sider. ISBN: 978-87-7119-304-6. e-ISBN: 978-87-7119- 300-8. Pris: 280,00 kr.
- 15:16 Amilon, A.: *Evaluering af lokale initiativer for fortidspensionister*. 96 sider. e-ISBN: 978-87-7119- 301-5. Netpublikation
- 15:17: Jakobsen, V.: *Uddannelses- og beskæftigelsesmønstre i årene efter grundskolen. En sammenligning af indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande og etniske danskere*. 144 sider. ISBN: 978-87-7119-305-3. e-ISBN: 978-87-7119- 306-0. Pris: 140,00 kr.
- 15:18 Christensen, G., A.G. Jeppesen, A.A. Kjær & K. Markwardt: *Udsættelser af lejere – Udvikling og benchmarking. Lejere berørt af foged-*

- sager og udsættelser i perioden 2007-13.* 178 sider, e-ISBN: 978-87-7119-307-7. Netpublikation
- 15:19 Christensen, C.P. & C. Scavenius: *Et felteksperiment med Kærlighed i Kaos. Et forældretræningsprogram til familier med ADHD eller ADHD-lignende vanskeligheder.* 96 sider. ISBN: 978-87-7119-308-4. e-ISBN: 978-87-7119-309-1. Pris: 90,00 kr.
- 15:20 Larsen, M.R. & J. Høgelund: *Handicap og beskæftigelse i 2014. Regionale forskelle.* 96 sider. ISBN: 978-87-7119-310-7. e-ISBN: 978-87-7119-311-4. Pris: 90,00 kr.
- 15:21 Nielsen, C.P., M.D. Munk, M.T. Jensen, K. Karmsteen & A.-M.K. Jørgensen: *Mønsterbryderindsatser på de videregående uddannelser. En forskningskortlægning.* 168 sider. e-ISBN: 978-87-7119-312-1. Netpublikation.
- 15:22 Sievertsen, H.H. & C.J. de Montgomery: *Børn i lavindkomstfamilier.* 105 sider. e-ISBN: 978-87-7119-313-8. Netpublikation.
- 15:23 Wendt, R.E. & A.-M.K. Jørgensen: *Forskningskortlægning, kvalitetsvurdering og analyse af udviklingen i skandinavisk dagtilbudsforskning for 0-6-årige i året 2013.* 98 sider. E-ISBN:978-87-7119-314-5. Netpublikation.
- 15:24 Termansen, T., T. Dyrvig, N.K. Niss & J.H. Pejtersen: *Unge i misbrugsbehandling.* 176 sider. ISBN: 978-87-7119-315-2. e-ISBN: 978-87-7119-316-9. Pris: 170,00 kr.
- 15:25 Christensen, E.: *Det har vi lært af NAKUUSA.* 56 sider. e-ISBN: 978-87-7119-317-6. Netpublikation.
- 15:26 Christensen, E.: *Nakuusamit makku ilikkarpavut. NAKuusap meeqqanut isummorsorfiani ilaasortanik apersuineq.* 62 sider. e-ISBN: 978-87-7119-318-3. Netpublikation.
- 15:27 Keilow, M. & A. Holm: *Skalaer til måling af elevtrivsel på erhvervsuddannelserne. En analyse af data fra tidligere trivselsmålinger. Bidrag til Undervisningsministeriets udvikling af elevtrivselsmålinger på erhvervsuddannelserne.* 92 sider. e-ISBN: 978-87-7119-319-0. Netpublikation.
- 15:28 Andersen, D. & B.S. Rangvid: *Skoleudvikling med fokus på sprog i al undervisning. Implementering og elevresultater af udviklingsprogram til styrkelse af tosprogede elevers faglighed i de 2 første år.* 116 sider. e-ISBN: 978-87-7119-320-6. Netpublikation.
- 15:29 Baviskar, S: *Grønlandere i Danmark. En registerbaseret kortlægning.* 102 sider. e-ISBN: 978-87-7119-321-3. Netpublikation.

- 15:30 Siren, A., R.N. Brunner & R.C.H. Jørgensen: *"Øvelse gør mester" i Næstved Kommune. Evaluering af livskvalitet i forbindelse med et rehabiliteringsforløb på plejecentre.* 71 sider. e-ISBN: 978-87-7119-322-0. Netpublikation.
- 15:31 Holt, H., M. Larsen, H.B. Bach & S. Jensen: *Borgere I fleksjob efter reformen.* 208 sider. ISBN: 978-87-7119-323-7. e-ISBN: 978-87-7119-324-4. Pris: 200,00 kr.
- 15:32 Keilow, M., M. Friis-Hansen, R.M. Kristensen & A. Holm: *Effekter af klasseledelse på elevers læring og trivsel.* 176 sider. ISBN: 978-87-7119-325-1. e-ISBN: 978-87-7119-326-8. Pris: 170,00 kr.
- 15:33 Christensen, E: *3-5 år efter ophold i Mælkebøtten – en opfølgning af 26 børn og unge.* 64 sider. ISBN: 978-87-7119-327-5. e-ISBN: 978-87-7119-328-2. Pris: 60,00 kr.
- 15:34 Christensen, E: *Meeqqanik inuusuttunillu 26-nik malinnaaqinneq - Mælkebøttenimit nuunnerinit ukiut 3-5 kingorna.* 64 sider. ISBN: 978-87-7119-329-9. e-ISBN: 978-87-7119-330-5. Pris: 60,00 kr.
- 15:35 Benjaminsen, L. & H.H. Lauritzen: *Hjemløshed i Danmark 2015. National kortlægning.* 208 sider. ISBN: 978-87-7119-333-6. e-ISBN: 978-87-7119-334-3. Pris: 200,00 kr.
- 15:36 Nielsen, C.P., A.T. Hansen, V.M. Jensen & K.S. Arendt: *Folkeskolereformen. Beskrivelse af 2. dataindsamling blandt elever.* 137 sider. E-ISBN: 978-87-7119-335-0. Netpublikation.
- 15:37 Jensen, M.T., K. Karmsteen, A.-M.K. Jørgensen & S.B. Rayce: *Psychosocial Function and Health in Veteran Families - A Gap Map of Publications within the Field.* 220 sider. e-ISBN: 978-87-7119-336-7. Netpublikation.
- 15:38 Sievertsen, H.H: *En god start – betydningen af alder ved skolestart for barnets udvikling.* 83 sider. e-ISBN: 978-87-7119-337-4. Netpublikation.
- 15:39 Mehlsen, L., H. Holt, H.B. Bach & C. Törnfeldt: *Ressourceforløb. Koordinerende sagsbehandlers og borgeres erfaringer.* 108 sider. ISBN: 978-87-7119-338-1. Pris: 200,00 kr.
- 15:40 Kjer, M.G., S. Baviskar & S.C. Winter: *Skoleledelse I folkeskolereformens første år. En kortlægning.* 140 sider. e-ISBN: 978-87-7119-340-4. Netpublikation.
- 15:41 Benjaminsen, L., S.B. Andrade, D. Andersen, M.H. Enemark & J.F. Birkelund: *Familiebaggrund og social marginalisering i Danmark.*

- En registerbaseret kortlægning*. 336 sider. ISBN: 978-87-7119-341-1. e-ISBN: 978-87-7119-342-8. Pris: 330,00 kr.
- 15:42 Lausten, M., S. Frederiksen, R.F. Olsen, A.A. Nielsen & T.T. Bengtsson: *Anbragte 15-åriges hverdagsliv og udfordringer – del II. Rapport fra tredje dataindsamling af forløbsundersøgelsen af anbragte børn født i 1995*. 128 sider. ISBN: 978-87-7119-343-5. e-ISBN: 978-87-7119-344-2. Pris: 120,00 kr.
- 15:43 Niss, N.K. & I.S. Rasmussen: *Evaluering af satspuljen forebyggende indsatser for overvægtige børn og unge*. 129 sider. e-ISBN: 978-87-7119-345-9. Netpublikation.
- 15:44 Jakobsen, V., M. Larsen & S. Jensen: *Virksomheders sociale engagement. Årbog 2015*. 272 sider. ISBN: 978-87-7119-346-6. e-ISBN: 978-87-7119-347-3. Pris: 270,00 kr.
- 15:45 Christensen, G., R.C.H. Jørgensen & M.R. Larsen: *Erfaringer med at ændre socialt mix i udsatte boligområder. Evaluering af brugen af anvisnings- og udlejningsredskaber som led i Landsbyggefondens 2006-10-midler*. 208 sider. ISBN: 978-87-7119-348-0. e-ISBN: 978-87-7119-349-7. Pris: 200,00 kr.
- 15:46 Mehlsen, L., M.T. Jensen, A.-M.K. Jørgensen, R.E. Wendt & G. Christensen: *Effektfulde indsatser i boligområder til forebyggelse af kriminalitet. En systematisk forskningsoversigt, nr. 1 af 4*. 112 sider. ISBN: 978-87-7119-350-3. e-ISBN: 978-87-7119-351-0. Pris: 110,00 kr.
- 16:01 Skårhøj, A., A.-K. Højen-Sørensen, K. Karmsteen, H. Oldrup & J.H. Pejtersen: *Anbragte unges overgang til voksenlivet. Evaluering af fire efterværnsinitiativer under efterværnspakken*. 160 sider. ISBN: 978-87-7119-352-7. e-ISBN: 978-87-7119-353-4. Pris: 160,00 kr.
- 16:02 Andersen, D., M.B. Holtet, L. Weisbjerg & L.L. Eriksen: *Alkoholbehandling til socialt udsatte borgere. Systemets tilbud i borgerperspektiv*. 176 sider. ISBN: 978-87-7119-354-1. e-ISBN: 978-87-7119-355-8. Pris: 170,00 kr.
- 16:03 Baviskar, S., M.N. Christoffersen, K. Karmsteen, H. Hansen, M. Leth-Espensen, A. Christensen & J. Brauner: *Kontinuitet i anbringelser. Evaluering af lovændringer under Barnets reform, delrapport 1*. 128 sider. e-ISBN: 978-87-7119-356-5. Netpublikation.
- 16:04 Niss, N.K., K.I. Dannesboe, C.P. Nielsen & C.P. Christensen: *Evaluering af inklusionsindsatsen i Billund Kommune*. 132 sider. e-ISBN: 978-87-7119-357-2. Netpublikation.

- 16:05 Benjaminsen, L., M.H. Holm & J.F. Birkelund: *Fattigdom og afsavn. Om materielle og sociale afsavn blandt økonomisk fattige og ikke-fattige.* 336 sider. ISBN: 978-87-7119-358-9. e-ISBN: 978-87-7119-359-6. Pris: 320 kr.
- 16:06 Keilow; M., M. Friis-Hansen, S. Henze-Pedersen & S. Ravn: *Inklusionsindsatser i folkeskolen. Resultater fra to lodtrækningsforsøg.* 128 sider. ISBN: 978-87-7119-361-9. e-ISBN: 978-87-7119-362-6. Pris: 130 kr.
- 16:07 Niss, N.K. & I.S. Rasmussen: *Evaluering af satspuljen Forebyggende indsatser for overvægtige børn og unge. Projekt "Øget udbytte" på Julemærkehjemmene.* 130 sider. e-ISBN: 978-87-7119-363-3. Netpublikation.
- 16:08 Andersen, D, K. Markwardt, L.B. Larsen & M.A. Svendsen: *Velfærdsteknologi i plejeboliger. Borger, medarbejder og økonomisk perspektiv.* 200 sider. e-ISBN: 978-87-7119-364-0. Netpublikation.
- 16:09 Amilon, A & A.G. Jeppesen: *Økonomisk udsatte pensionister. Levevilkår blandt økonomisk dårligt stillede pensionister.* 98 sider. ISBN: 978-87-7119-365-7. e-ISBN: 978-87-7119-366-4. Pris: 100 kr.

ØKONOMISK UDSATTE PENSIONISTER

LEVEVILKÅR BLANDT ØKONOMISK DÅRLIGT STILLEDE PENSIONISTER

Det danske pensionssystem skal blandt andet sikre, at ældre medborgere ikke ender i fattigdom, når de passer pensionsalderen. Denne rapport beskriver, hvor mange danske ældre der er dårligt økonomisk stillet, hvem de er og hvordan deres levevilkår er.

Rapporten beskriver situationen for personer, der var 68 år eller ældre i perioden 2000-2013. Den indeholder bl.a. gennemgang af de økonomisk dårligt stillede ældres indkomstsammensætning, forbrug og levevilkår. Desuden indgår en analyse af uligheden mellem økonomisk dårligt stillede pensionister og deres jævnaldrende.

Overordnet viser undersøgelsen, at der er relativt få økonomisk dårligt stillede pensionister. For de økonomisk dårligt stillede pensionister er folkepensionen vigtigste indkomstkilde, men boligydelsen spiller også en stor rolle for deres økonomi. Analysen viser også, at særligt indvandrere fra ikke-vestlige lande er stærkt overrepræsenterede blandt de økonomisk dårligt stillede pensionister.